KAREL ČAPEK

destinul unui compozitor

Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI: ION STATE
Grafica: Viorel Popescu. Ilustrația: Done Stan

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

GLOBUS

KAREL ČAPEK

DESTINUL UNUI COMPOZITOR

Traducere
de
HELLIANA IANCULESCU

EDITURA UNIVERS

București

1979

ŠIMEK, JUDECĂTOR LA TRIBUNALUL DISTRICTULUI

I. Un prieten din tinereţe

L-AM CUNOSCUT PE BEDA Polten cînd trecusem puţin de şaisprezece ani — bineînţeles pe atunci semna încă Bedřich Foltýn pe caietele de şcoală. Venisem din altă parte în clasa a şasea a liceului unde învăţa Folten şi întîmplarea care hotărăşte de atîtea ori soarta tinerilor a făcut să mă aşez lîngă el în aceeaşi bancă scrijelită şi stricată.

Îmi aduc aminte de elevul Foltýn din clasa a şasea de liceu de parcă l-aş fi văzut ieri : era un băiat deşirat, cu ten delicat şi cu părul brun-auriu ondulat mărunt de care era din cale afară de mîndru, avea ochii bulbucaţi de miop, albaştri, nasul lung şi bărbia foarte mică, mîini mari mereu asudate cu care nu ştia ce să facă şi în general manifesta şubrezenia dezarticulată a băieţilor la vîrsta pubertăţii. Arăta mereu de parcă ceva l-ar fi ofensat la care el răspundea printr-un dispreţ tăcut şi susceptibil. La prima vedere nu prea mi-a plăcut, dar imediat mi-am dat seama că nu are în clasă nici un prieten şi că evită cu un aer de superioritate orice contact cu ceilalţi băieţi.

Eu nu eram nici pe departe un elev eminent, dar înfruntam măcar şcoala, învăţătura şi profesorii

cu o îndărătnicie posacă : eram un băiat aproape scund, şchiop şi urît, neajunsuri ce îmi imprimaseră sentimentul agresiv de a nu capitula. Poate de aceea am trecut prin şcoală cu chiu cu vai, cu numeroase cicatrice, dar totuşi cu capul sus. Cu Foltýn era mai rău : dorea cu înfocare să se remarce, dar era în acelaşi timp un timid iremediabil ; acasă tocea ca un nebun, dar la şcoală cînd îl scoteau la lecţie, bărbia începea să-i tremure şi nu putea să scoată un cuvînt, înghiţind nervos în sec pînă ce i se vedea mărul lui Adam zvîcnind în gîtul lung şi slab.

— Foltýn ia loc, îi spunea profesorul printre dinţi aproape cu dezgust. Ar fi mai bine să te ocupi de matematică decît de frizură.

Foltýn se aşeza distrus, înghiţea în sec ; ochii de un albastru spălăcit i se umpleau de lacrimi, iar buzele i se mişcau necontenit de parcă abia atunci formula răspunsul corect. Ca să nu arate că e pe cale să izbucnească în plîns se încrunta ofensat şi lua un aer groaznic de îngîmfat ; în felul acesta lăsa să se înţeleagă că disprețuieşte cu înverşunare nota patru pe care a căpătat-o, profesorul, matematica şi în general întreaga şcoală. Profesorii nu îl iubeau deloc şi îl necăjeau ori de cîte ori aveau prilejul. Mi-era milă de el cînd îl vedeam stînd lîngă mine cu bărbia care-i tremura şi cu mărul lui Adam zvîcnind şi încercam să îi suflu. La început cine ştie de ce s-a simţit ofensat.

— Păstrează-le pentru tine, da ? îmi şopti, furios cu ochii plini de lacrimi, într-o zi, cînd profesorul nostru de latină îi spuse să se aşeze după

ce-i dăduse o notă proastă. Eu nu cer nimănui nimic.

În curînd însă s-a deprins cu ideea că îl ajut: continua să învețe cu mai multă conștiinciozitate și rîvnă decît mine, era dotat și deosebit de receptiv, dar îi lipsea orice încredere în sine sau cam așa ceva; eu nu știam nimic ca lumea, dar aveam mai mult curaj. Pe scurt Foltýn se bizuia pe mine ba chiar începuse să accepte totul ca un serviciu firesc ce i se cuvine; îl jigneam de moarte cînd uneori nu îi scriam tema și își lua un aer atît de trufaș și de nenorocit totodată încît mai că nu îi ceream iertare. Și astfel îl serveam în continuare.

După cîte știu era ca și mine dintr-o familie nevoiașă; tatăl lui trebuie să fi fost un fel de contopist sau așa ceva. Locuia la o mătușă, o fată bătrînă care aparținuse elitei locale de odinioară, dar care dumnezeu știe din ce trăia, poate închiria camere; dar cum poate trăi cineva din chiria unui student sărac nu pot să pricep. Îmi amintea întotdeauna de o molie care se hrănește cu pelerine și șaluri vechi de lînă. Îl adora nespus de mult pe Bedříšek al ei — cum îi spunea — și îl răsfăța așa cum se poate într-o asemenea mizerie.

— Pe Bedříšek îl persecută, se văita ea, fiindcă este mult mai înzestrat decît ei; într-o zi le va arăta el de ce este în stare și toți se vor rușina.

— Nu-mi pasă de ce gîndesc oamenii despre mine, mătușico, răspundea Fricek îndurerat și trufaș, scuturîndu-și pletele îngrijite. Dacă n-ar fi fost tata, de mult aș fi fugit de la școala aceea

tîmpită. Știu eu ce-aș face de-ar rămîne toți cu gura căscată !

Veneam la ei să fac temele cu Fricek. Locuiau într-o cămăruță și o bucătărioară ; o jumătate din cameră era ocupată de un pian care scîrțîia plăcut, amintire a timpurilor cînd mătușica cu părul cîrlionțat — după cum o arăta o veche fotografie — învăța să cînte *Rugăciunea fecioarei* și *Clopotele de seară*. Încetul cu încetul am început să ne împrietenim mai îndeaproape așa cum se întîmplă băieților la vîrsta pubertății. Formam o pereche bizară : el prea înalt și slab cu obraji de fată, ochii albaștri și părul lînos, auriu de berbec, eu bondoc, negricios, cu părul pieptănat perie, — sigur că această pereche făcea să rîdă toată clasa. Odată eram la ei și ne povesteam de cîte în lună și în stele ; se lăsa seara, focul dogorea în cămin, iar pe mine aproape mă durea inima de o emoție excesivă, neașteptată și necunoscută, ce mă cuprinsese. Fricek tăcu deodată, trecîndu-și mîna lungă și palidă prin păr :

— Așteaptă o clipă, îmi șopti misterios, dispărînd în bucătărie.

După o clipă se întoarse ; îmbrăcase un fel de jachetă violetă de mătase și pășea ca un somnambul de parcă ar fi plutit. Fără să scoată un cuvînt, ridică capacul pianului, se așeză pe un taburet și începu să improvizeze. Știam că învață să cînte la pian, dar ceea ce vedeam era o surpriză pentru mine. Fricek cînta, trecînd de la o melodie la alta, cu capul dat pe spate și cu ochii închiși, apoi se apleca din nou pînă la claviatură de parcă se frîngea, iar clapele abia murmurau sub degetele sale. De îndată ce melodia creștea se

îndrepta şi el de parcă acel forte l-ar fi înălţat şi purtat cu sine ; apoi bubuia un ultim acord triumfal şi din toate puterile, aruncîndu-şi capul pe spate ; rămînea aşa cu ochii săi visători, larg deschişi, de parcă privea în altă lume şi respira greu, istovit, pînă ce se stingea ultima notă.

Eu nu înţeleg muzica ; flaşneta mă poate emoţiona la fel de mult ca şi muzica sferelor, dar sînt incapabil să apreciez care e mai bună. Extazul muzical al lui Foltýn aproape mă înspăimînta : îmi era puţin ruşine fără să ştiu de ce, dar eram în acelaşi timp copleşit.

— A fost minunat m-am pronunţat eu cunoscător. Fricek păru că se trezeşte dintr-un vis, îşi trecu mîna peste frunte şi se ridică.

— Scuză-mă, se dezvinovăţi el, dar cînd mă cuprinde asta trebuie... Este ceva mai puternic decît mine.

— Şi de ce-ţi pui jacheta asta violetă ? i-am spus.

Fricek dădu din umeri.

— O îmbrac întotdeauna cînd cînt. Fără ea nu pot să creez, înţelegi ?

Nu înţelegeam nimic, dar nu eram tocmai sigur că aceasta nu are o anumită legătură cu muzica. Foltýn s-a apropiat de mine, întinzîndu-mi mîna.

— Ascultă Šimek, nu sufli nimănui o vorbă. Asta e secretul nostru.

— Ce secret ? am întrebat eu fără să înţeleg.

— Că sînt artist, îmi şopti Foltýn. Ştii băieţii şi-ar bate joc de mine, iar profesorii ar fi şi mai porniţi... Şi aşa ştiu că nu dau doi bani pe învăţătura lor în clasă... Nu poţi să-ţi închipui cît de umilit sînt cînd trebuie să tocesc cuvintele şi

formulele lor. Eu stau acolo în clasă și aud muzică... muzică.

— Și de cînd știi că ești artist ?

— De multă vreme. Cu doi ani înainte am fost la un concert. A fost ceva extraordinar. Omul acela cînta pînă ce părul îi cădea pe clape... Acolo am înțeles. Așteaptă, șopti misterios, pune-mi mîna aici pe tîmple. Nu simți nimic ?

— Ce ? am întrebat eu cu mirare. Degetele mele simțeau numai părul lui ondulat și des ca blana unui pudel.

— Nu simți ce tîmple proeminente am ? Acesta este semnul unui talent muzical anormal. E un lucru de altfel cunoscut adăugă el cu nonșalanță. La fel ca și extensia degetelor. Eu pot să cuprind zece clape ca pe nimic. Crede-mă, vreau să am certitudinea că voi ajunge undeva în artă. Și simt asta, Šimek, o știu cu siguranță.

Îmi aduc aminte de parcă s-ar fi întîmplat ieri. În camera mătușii se lăsase întunericul și numai din timp în timp se aprindea cîte o scînteie cînd un cărbune incandescent cădea sub grătar. Stăteam mînă în mînă ca doi băieți sărmani și speriați ; mîna lui era neplăcut de rece și de umedă, dar în clipa aceea i-o strîngeam subjugat cu inima plină de dragoste și înflăcărare.

— Fricek, șopteam, Fricek.

— Spune-mi Beda, m-a corectat Foltýn delicat, dar nu în clasă, numai între noi, știi ? Acesta e numele meu de artist : Beda Folten. Nimeni nu trebuie să știe. Beda Folten, repetă el cu încîntare. Și tu ce pseudonim ți-ai alege ?

— Šimion, am răspuns fără ezitare. Spune-mi, Beda, tu nu scrii versuri ?

— Versuri, răspunse cu o voce nesigură. De ce aş scrie... Tu scrii ?

— Scriu. Şi aşa dădusem la iveală ceea ce de cîteva clipe mă rodea cu gelozie. Să nu crezi, Fricek, că numai tu ai marele tău secret şi am adăugat cu modestie. Deocamdată n-am decît cîteva caiete.

Fricek îmi trecu mîna pe după gît.

— Deci tu eşti poet. Vezi, nu mi-aş fi închipuit — Şimone, îmi arăţi poeziile tale ?

— Da, poate într-o zi, am mormăit eu încurcat. Dar tu de ce nu scrii ?

Fricek îşi aţinti privirea în întuneric.

— Eu ? E ceva curios, dar eu uneori gîndesc în versuri ; încep deodată să îngîn ceva pentru mine şi apare cîte o poezie. Eu n-aş avea timp să aştern cuvintele pe hîrtie ; ele răsună în mine şi dispar de la sine.

Mă necăjea puţin că el are atîta uşurinţă ; eu îmi elaboram versurile cu trudă, cu sudori de sînge, muşcînd tocul şi ştergînd cu furie ceea ce scrisesem ; asta se întîmpla pesemne, fiindcă eram un băiat de proletar, o fire încăpăţînată şi posomorîtă căruia îi lipsea poate acea gingăşie interioară autentică ? Niciodată nu-mi făcusem iluzii despre versurile mele ; dar acum începusem să mă frămînt că poate nu am nimic comun cu poezia şi că mă forţez numai să scriu versuri. Astăzi ştiu că totul nu era decît o exaltare a adolescenţei ; băieţii de astăzi depăşesc această criză a vîrstei mai degrabă prin sport şi cinism, dar în tinereţea mea nu se făcea mult sport, iar această transformare se petrecea mai curînd pe plan spiritual şi

moral ; aproape jumătate din elevii clasei scriau versuri în taină. Ei, dar am renunţat repede ca şi ceilalţi ; e adevărat că mai tîrziu am publicat ici şi colo cîte o poezioară, dar despre ele nimeni nu mai ştie nimic — nici măcar eu. Mă gîndesc numai cît de stîngace şi de juvenile trebuie să fi fost versurile mele scrise în clasa a şasea.

— Ştii, de pildă, asemenea versuri, se auzi vocea lui Fricek din întuneric : „Stăteai goală în luminişul argintiu de mesteceni".

Am roşit chiar şi pe întuneric.

— Tu ai văzut...

— Sigur că da.

— Unde ?

— Nu pot să-ţi spun. Se numea Manuela. Îşi trecu mîna prin păr. Nu poţi să-ţi închipui Simone, prin cîte am trecut eu. Un artist trebuie să trăiască cumplit de intens. Eu cunosc deja atîtea femei...

— Aici ? am izbucnit eu sceptic.

Mi se părea curios ; cunoşteam totuşi sfiala şi timiditatea lui Fricek în contact cu ceilalţi.

— Nu, la noi acasă. La noi se află castelul unui conte şi ştii, tatăl meu este intendentul lui. Într-o seară, contesa m-a auzit improvizînd la pian... şi de atunci mă invită la castel. Mestecenii sînt cei din parc, înţelegi ?... Eu am cheia de la parc, cheia mea personală. Aici, ei aş ! Aici n-aş vorbi cu nimeni... Asta nu e un loc pentru mine. Acolo la castel au un clavecin vechi de mai bine de două sute de ani şi cînt la el ; în salonul roşu ard numai lumînări în sfeşnice de argint... Contesa ete o muziciană extraordinară ; îmi trece mereu mîna prin păr. Şi Fricek suspină voluptos.

— E frumoasă ? Aici în întuneric şi la distan totul mi se părea posibil.

— Este o frumuseţe matură, admise Foltýn cunoscător. De fapt... dau lecţii de pian fiicei sale care a fost educată într-o mănăstire spaniolă.

— Ea este cea care se numeşte Manuela ?

— ...Nu. O cheamă Isabel Maria Dolores. Dar, omule, este încă un copil, are doisprezece ani, spuse cu îngăduinţă bărbătească. E adevărat, cred că s-a îndrăgostit de mine ; dar, eu, ştii... Strînse din umeri. Contele are atîta încredere în mine. Este un lucru serios. N-am sărutat-o decît o singură dată, dar n-ai idee ce foc e în ea. Dar ce ? Artistul nu este obligat de nimeni. Dreptul său la viaţă e nelimitat ; doar el se inspiră numai din ce a trăit... E un lucru mare să fii artist ! Šimon, jură-mi că nu spui nimănui... despre contesă şi în general despre tot. Pe cuvînt de onoare ?

— Pe cuvînt de onoare ! Mîna lui era mai rece şi mai umedă ca de obicei şi tremura de emoţie. Şi ca să ştii... ca să ştii... contesa mi-a dăruit şi ea dragostea ei. Tu eşti poet, Šimone, tu poţi să înţelegi... Nici ţie nu-ţi pasă de prejudecăţi, nu-i aşa ? Dacă ai şti cît de frumoasă poate fi Isabela ! Šimek, tu n-ai idee ce viaţă dublă duc, mă ştii numai de la şcoală ; ca să ştii, eu... eu trăiesc ca un artist, înţelegi ? Nebuneşte,... dezlănţuit... cu toţi nervii. În timp ce vorbea îşi închidea şi îşi deschidea spasmodic mîinile sale mari de adolescent de parcă ar fi prins ceva cu ele. Eram pus în încurcătură şi gata să cred poveştile cele mai romantice din lume, dar aveam sentimentul chinuitor a ceva nenatural şi ireal şi în acelaşi

ışinam teribil pentru lipsa mea de fan-
încredere în prietenul meu.
mai departe, am mormăit eu moro-

:um îţi spuneam, izbucni Fricek cu
...igurare, cel mai bine creez cînd sînt pe cale să trăiesc nişte sentimente profunde. O mare dragoste... sau un mare păcat. Şi asta face parte din artă — ai cunoscut şi tu asta, nu ? Trebuie să-mi povesteşti într-o zi, tot ce ai trăit în viaţa ta de poet. Dar muzica este ceva mai mult, muzica este... inefabilul din noi, înţelegi ? Ştii, Şimon — eu sînt un temperament dionisiac. Eu sînt — aşteaptă o clipă, spuse deodată cu o altă voce. Vine mătuşa.

Domnişoara bătrînă deschise uşa bucătăriei şi intră ţinînd în mînă o lumînare aprinsă.

— Băieţi, băieţi, voi staţi aici pe întuneric ?

— Repetam numai la istorie, mormăi Fricek, clipind din ochii săi de miop, orbiţi de lumină.

Cu gîtul său lung şi alb şi cu bărbia teşită îmi păru deodată un gînsac jignit şi succeptibil.

Era între noi o prietenie pe viaţă şi pe moarte ; prima mare prietenie este ceva aproape la fel de mare şi de frumos ca prima dragoste. Aveam rolurile bine stabilite ; Foltýn era un temperament dionisiac, debordînd de elanuri şi vise, dezlănţuit, orgiastic şi extaziat ; îşi lăsase să-i crească chica ca un Papuaş şi umbla cu şapca în mînă şi pletele îngereşti răvăşite de vînt. Spre marea mea mulţumire pentru mine s-a găsit un temperament hefaistic ; eram un băiat oacheş şi ciufulit, îmi făuream versurile pe nicovală şi întruchipam forţa cumpătată, banală, aspră şi sceptică ; ba chiar

mă sileam să șchiopătez, ca Hefaistos. Așa pierdeam vremea, hoinărind prin orășel și prin împrejurimile lui ca două divinități ; nutream un dispreț fără margini pentru toți ceilalți Beoțieni și Feacieni, seara, întîlneam pe promenadă nimfe sfioase sau bacante pasionate și uneori ne furișam în apropierea localului rău famat al orașului pentru ca să zărim, cu inima bătînd, măcar printr-o crăpătură a ușii, luminița roșie din grota lui Venus.

Ce reprezenta în fața acestei beții antice un doi luat la greacă și latină ! La școală Dionisos o scălda disperat, cu mărul lui Adam zvîcnind și cu bărbia tremurînd în timp ce Hefaistos mohorît vîna cu înfrigurare, pe sub bancă, frînturi de cunoștințe din manualele de școală sau din traducerile prohibite. În sfîrșit Dionisos se prăbușea în tăcere din cauza verbelor neregulate, așezîndu-se cu ochii plini de lacrimi și cu o demnitate rigidă în timp ce Hefaistos îi strîngea pe sub bancă ferm și devotat mîna asudată.

Dar zeii nu sînt cruțați de invidie. Toată plebea din clasa a șasea urmărea cu o bucurie răutăcioasă ciocnirile noastre cu scorpiile de profesori ; la ce altceva se pot aștepta zeii din partea Mirmidonilor săraci cu duhul ! O singură dată Dionisos a înfruntat eroic această lume mărginită care nu îl înțelegea și care îl persecuta ; aceasta s-a întîmplat într-o zi, cînd profesorul nostru de cehă, un tip chel, s-a oprit lîngă el, zicîndu-i cu un ton de dojană :

— Foltýn, Foltýn cînd o să mergi să-ți tunzi chica ca să se aerisească ceea ce ai în cap în loc de creier !

Fricek s-a înroşit, atunci, a sărit în picioare şi cu ochi arzători a lovit cu pumnul în bancă.

— D-le profesor, strigă el cu o voce isterică, tremurătoare, sîntem la liceu şi nu la frizer ! Nu vă interesează frizura mea şi vă interzic să vă legaţi de ea !

Această replică i-a adus o admonestare din partea directorului pentru impertinenţă, iar Fricek deveni pentru un timp eroul liceului. Dar el îşi apăra dreptul de a purta plete de artist, ba chiar îşi completa ţinuta, legîndu-şi o cravată în acelaşi stil ; acum profesorii îl lăsau în pace chiar şi atunci cînd în timpul lecţiei îşi trecea pieptenul ostentativ prin pletele sale.

După un timp m-am despărţit de Fricek — aceasta s-a întîmplat de fapt datorită versurilor mele. A insistat atît de mult să i le dau încît, într-o zi, i-am dus cu destulă neplăcere şi ezitare caietele mele mînjite şi acoperite de un scris des ; încă pe atunci simţeam aversiune să mă produc în faţa cuiva. Nu am vrut să îl întreb ce părere are despre versurile mele, iar el singur nu a adus vorba despre ele. Pînă cînd după mai multe luni i-am amintit în treacăt că ar putea să mi le înapoieze.

Fricek a părut surprins.

— Care versuri ?

— Caietele acelea pe care ţi le-am împrumutat.

— A, da, îşi aduse aminte Fricek, simţindu-se jignit. Ţi le aduc mîine dacă n-ai încredere în mine, bombăni el şi se îngîmfă cu un aer de reproş.

Mergeam mai departe fără să schimbăm o vorbă ; Fricek fornăia indignat şi dădea din cap ca un om care s-a lovit de o dureroasă lipsă de

înţelegere şi de ingratitudine. Se opri brusc şi îmi întinse o mînă rece.

— Salut, eu mă duc.

— Stai, te rog, ce ţi-am făcut ?

— Nimic, zise pe un ton respingător, înghiţindu-şi lacrimile. Eu... eu vroiam să pun pe muzică unele versuri de-ale tale, iar tu... de parcă aş fi vrut să ţi le fur !

— Dar nu mi-ai spus nimic despre intenţiile tale.

— Vroiam să-ţi fac o surpriză. Aproape am terminat poezia aceea care începe cu : „Din nou singur, din nou singur sub cerul înnegurat".

I-am strîns braţul plăpînd.

— Nu trebuie să te superi, Fricek, n-aveam habar de nimic. Mă bucur atît de mult că unele poezii ţi-au plăcut cît de cît, mai ales că nu mi-ai vorbit niciodată despre ele.

— Eu sînt atît de obsedat de... îmi sună mereu în minte iar tu... Un artist nu s-ar fi purtat aşa ! strigă el cu o voce plîngăreaţă. N-ai de loc încredere în mine. N-ai teamă, îţi voi înapoia caietele. Nu am nevoie de nimeni. Pot trăi singur.

Şi ca din senin se răsuci pe călcîie, îndepărtîndu-se în direcţia opusă. L-am ajuns din urmă şi i-am vorbit mai mult de o oră : că nu m-am gîndit în felul ăsta, că îşi poate păstra caietele mele, cît timp vrea...

— Nu ar fi trebuit de loc să spui asta, Şimek, repetă el rănit. Ştii doar că sînt un boem... Cum pot eu să ţin minte cui şi ce trebuie să-i aduc ! Aşa se întîmplă omului cînd se adună cu oameni care... care nu sînt de nivelul lui.

Pe scurt ce era de făcut, între noi tot farmecul dispăruse. Fricek aproape că nu vorbea cu mine. Era tocmai perioada examenelor semestriale, iar Foltýn culegea doi după doi ; zadarnic încercam să îi suflu, refuza cu îndîrjire să ia în seamă ajutorul meu şi se aşeza, înghiţind din greu, cu lacrimi în ochi şi o expresie tragică de reproş ; avea scris pe vîrful nasului, de-a dreptul patetic, că numai eu sînt vinovat de toate. În primul semestru din clasa a şaptea a căzut la trei materii ; păli se în faţa carnetului de note, iar bărbia începuse să-i tremure jalnic, dar mi-a întors spatele cînd am vrut să-i zic să nu-şi facă sînge rău din atîta. Este numai vina ta, părea să spună spatele lui ce se cutremura din cauza plînsului cu sughiţuri pe care şi-l înăbuşea. Îmi părea nespus de rău de el... şi de mine însumi.

Curînd după aceea Fricek a legat o nouă şi mare prietenie. De data asta cu premiantul clasei noastre, un elev model şi preferatul profesorilor : un băiat delicat, palid şi firav, frumos ca o fetiţă, îngrijit şi elegant... În clasă trecea drept fricos şi colegii încercau pentru el un uşor dispreţ şi o oarecare neîncredere în perfecţiunea lui de şcolar. Cum s-au împrietenit şi ce i-a legat unul de celălalt nu ştiu ; eu însă eram gelos cu disperare şi turbare, poate fiindcă în adîncul sufletului tînjeam să devin prietenul acestui Adonis desăvîrşit al clasei noastre. Mă simţeam nespus de nefericit şi părăsit cînd îi vedeam pe cei doi, plimbîndu-se împreună. Odată am strigat dinadins grosolan în urma lui Fricek.

— Ai face mai bine să-mi aduci caietele !

Fricek nu mi-a răspuns, exprimîndu-şi dispreţul doar printr-o ridicare de umeri. A doua zi, în timpul lecţiei, păli de moarte şi se ridică în picioare, bîjbîind de parcă îi venea să leşine.

— Ce ai, Foltýn ? l-a întrebat profesorul.

— Mă scuzaţi, domnule profesor, răsuflă Foltýn, nu mai pot sta aici. Šimek pute.

Am roşit de parcă m-ar fi pălmuit.

— Nu e adevărat, m-am apărat eu scos din fire de ruşine şi ofensă. Să spună ceilalţi...

— Miroase a nespălat, a repetat Fricek categoric.

Profesorul se încruntă.

— Aşezaţi-vă, atunci, în altă parte şi nu mai întrerupeţi ora... !

Foltýn şi-a adunat cărţile şi cu un mic surîs triumfător s-a mutat, mergînd în vîrful picioarelor, lîngă prietenul său, premiantul clasei ; era în al nouleа cer. De atunci n-am mai vorbit cu el. Iar caietele nu mi le-a înapoiat.

Nu ştiu dacă amintirile mele despre Beda Folten nu sînt marcate de această întîmplare care pe atunci m-a rănit şi m-a umilit atît de îngrozitor. Astăzi profesia de judecător m-a învăţat să privesc comportarea semenilor mei cu mai multă îngăduinţă şi mai ales nu iau în tragic minciunile şi înşelăciunile tinereţii ; m-am deprins să nu văd în tinereţe decît un grad atenuat de responsabilitate penală. Pe atunci însă eram teribil de distrus ; vroiam să mă arunc în rîu sau să-mi iau cîmpii. Astăzi aş putea spune că Foltýn vroia poate să se aşeze lîngă premiantul clasei care putea să îl ajute mult mai eficace şi mai sigur decît putea s-o facă un elev atît de mediocru ca mine. De

asemenea e adevărat că notele lui Fricek s-au îmbunătățit din acel moment. Dar poate era ceva mai mult între ei, interese comune și pasionate, sau una din acele prietenii exaltate cum se întîlnesc la această vîrstă. Îmi aduc aminte că odată au fost convocați amîndoi la director : a fost o anchetă confidențială ; dar despre ce s-a discutat de fapt, nu s-a aflat niciodată în clasă.

Nu pot să pretind că în urma acestor experiențe din adolescență aș cunoaște cu adevărat caracterul lui Bedřich Foltýn ; viața și meseria m-au deprins cu o anumită prudență în aprecierea sufletului uman. Astăzi aș rezuma constatările mele cam în felul următor : băiat hipersensibil, ambițios și puțin răsfățat cu înclinații artistice și poate cu un talent muzical real — nu sînt eu cel în măsură să aprecieze aceasta ; vanitate dusă pînă la megalomanie și dublată de un complex de inferioritate socială și fizică resimțită dureros și de neîncredere în sine ; înclinație sporită către ipocrizie și lăudăroșenie, neobișnuită de altfel la această vîrstă. În condiții normale ar fi putut să devină într-adevăr un bărbat, fără îndoială, puțin dotat pentru acțiune, dar animat de preocupări nobile și superioare mediocrității. Înclinație evidentă spre voluptățile intelectuale. Tip astenic și sentimental. Aceasta este tot ce pot să declar cu certitudine.

II Ariel

L-AM CUNOSCUT PE DOMNUL Beda Foltýn pe cînd era în clasa a şaptea de liceu. Şi fiindcă într-un mic oraş nu se poate întîmpla altfel, nouă fetişcanelor ne-a stîrnit interesul de timpuriu, chiar dacă numai de la distanţă. Noi îl numisem „frumosul din a şaptea" şi sporovăiam pe seama lui că dispreţuieşte fetele şi cîte şi mai cîte, ceea ce era pentru noi un motiv în plus de curiozitate.

Avea un păr ondulat splendid, ochii mari, de un albastru senin şi o siluetă zveltă, mai degrabă subţire ; umbla cu un aer visător, cu ochii pierduţi în depărtări, cu şapca în mînă şi pletele blonde în vînt. Nouă liceenelor ne plăcea nespus de mult ; aşa şi nu altfel ne închipuiam că arată un poet. La vîrsta aceea ingrată şi pe timpurile de-atunci aceasta însemna ceva. Fetele de astăzi — văd bine după fiica mea — au idealuri cu totul diferite, mai puţin nesăbuite şi mai puţin sentimentale. Poate că aceasta reprezintă un progres ; dar eu cred că nu îl înţeleg.

Ne-am cunoscut la cursul de dans ; am fost prima dansatoare pe care a invitat-o domnul Foltýn. Îl văd pînă şi azi cum s-a înclinat stîngaci

în fața mea ca un cocostîrc, mormăindu-și numele. Cred că eram la fel de încurcată ca și el, dar sper să nu se fi văzut atît de mult. Trebuie să spun că nu a fost niciodată un bun dansator ; imediat după primii pași s-a posomorît și a început să bombăne că nu poate să sufere dansul, că nu suportă zdrăngăneala la pian, adăugînd imediat :

— Domnișoară, vă place muzica ?

Pe atunci eu mă luptam cu disperare cu metoda de pian a lui Fibich-Malatov și detestam muzica din tot sufletul, dar fără să ezit, am afirmat că ador muzica mai mult decît orice pe lume. Astăzi mă minunez de ce tinerilor le place de fapt atît de mult să mintă. Domnul Foltýn parcă radia.

— Ei, atunci ne vom înțelege bine, spuse el cu înflăcărare și mă călcă pe picior.

În clipa aceea mi-a displăcut îngrozitor, poate și fiindcă mi-am dat seama că mint ; mi se părea că are nasul prea lung, bărbia prea mică, mîinile prea mari — și nici eu nu mai știu ce. Cu această puternică repulsie a început prima mea dragoste ; pînă la el mai fusesem îndrăgostită nebunește de cel puțin două ori, dar asta nu contează. Într-adevăr prima dragoste nu e numai sentimentul de a fi îndrăgostit ci conștiința de a fi găsit un suflet potrivit.

Mă însoțea după orele de dans și uneori ne plimbam ; seara, plimbările erau mai importante fiindcă mă obligau să mint acasă că ies cu Maria sau Eliška. Astăzi e altfel ; cînd o întreb pe fiica mea, îmi răspunde liniștită că iese cu un băiat. Îmi plăcea grozav de mult cînd mergea lîngă mine, legănîndu-se ușor, grav și cînd îmi vorbea mormăind. Mă grozăveam față de fete

că l-am cucerit pe „frumosul dintr-a şaptea". Maria umbla cu un băiat din a opta, dar el nu avea părul lung şi în general era mai puţin interesant ; ba, Eliška s-a arătat odată cu un cadet în uniformă care nu era însă decît vărul ei. Eram din cale afară de mîndră că am sedus un artist ; îmi mărturisise că este poet şi că trece printr-o teribilă criză spirituală, fiindcă se întreabă dacă trebuie să se consacre în întregime muzicii sau poeziei.

— N-ai idee, Jitka, îmi spunea, aruncîndu-şi pletele pe spate, ce alegere insuportabil de grea este asta pentru mine. Ce-ai alege în locul meu ?

Mie mi-era indiferent ; în adîncul sufletului vedeam în poezie şi în muzică numai ceva ce trebuie să înveţe fetele fiindcă face parte din educaţie ; dar, poate tocmai de aceea şi una şi cealaltă mă impresionau grozav.

— Ascultă, Beda, i-am răspuns eu cu acea seriozitate profundă de care e capabil omul numai la şaisprezece ani, de ce trebuie să renunţi la una sau la cealaltă ? De pildă... de pildă ai putea scrie tu însuţi libretul şi partitura operelor tale... ca Richard Wagner, nu ? (Eram pe atunci foarte mîndră că ştiu asta despre Wagner).

Beda s-a înroşit de plăcere şi pentru prima oară în viaţă m-a luat de braţ ; dar a făcut-o, poate, mai curînd, fiindcă ajunsesem departe la capătul unei alei, mai departe decît altă dată şi ne simţeam aproape ca pe altă lume.

— Jitka, şopti emoţionat şi exaltat, niciodată o femeie nu m-a înţeles aşa de bine ca tine.

Apoi totul veni ca de la sine, mă luă de umeri, încercînd să mă sărute ; dar, în starea aceea de

emoție, m-am pomenit cu sărutul undeva pe nas. Dar, nu-mi păsa de loc ; eram din cale afară de mîndră că înțeleg un asemenea spirit ca al lui Beda și că am primit primul meu sărut. Încercam un sentiment neașteptat de maturitate sau de biruință — nu știu cum să îl numesc. Apoi îmi aduc aminte că mi-a spus : niciodată o femeie nu m-a înțeles atît de bine. Am început să mă prefac geloasă cu toate că de fapt nu eram : mi-am smuls cotul și am luat-o pe partea cealaltă a aleii cu un aer îndărătnic, într-o tăcere ce trebuia să pară enigmatică.

Beda a rămas nedumerit și de-a dreptul nenorocit...

— Jitka, mă ruga cu o voce tremurătoare, ce s-a întîmplat ?

Priveam fix înainte și speram ca în amurg să par de o paloare tragică.

— Beda, am zis încet, v-a iubit deci și o altă femeie ?

Abia am pronunțat aceste cuvinte și am simțit că intru în pămînt de rușine ; m-am speriat, aproape, de cum îmi ardeau obrajii. Dumnezeule, cum am putut să scap o asemenea prostie ! Vroiam să o păstrez — o doream categoric — pentru clipa cînd el mi-o va cere. Și apoi, pentru prima oară în viață m-am numit femeie ; simțeam asta, dumnezeu știe cum, ca pe ceva teribil și aproape ametitor, undeva în adîncul sufletului meu.

Beda probabil n-a observat tulburarea mea ; își lăsase capul în piept și-și trecea mîna prin păr.

— Da, spuse întunecat, a existat o femeie care m-a iubit.

— Cum o chema ?

— Șimonka, a mormăit cu ezitare.

Cum poate cineva să ne numească Șimonka, mă gîndeam ; dar la urma urmelor este un nume frumos, mai frumos decît Jitka.

— Ai iubit-o nespus de mult ?

— Pot spune cu... pasiune, spuse el, gesticulînd. Jitko, tu ești încă un copil... nu poți să înțelegi...

— Nu mai sînt copil, am izbucnit eu jignită, străduindu-mă să fiu geloasă pe ceva, căruia i se spune pasiune. Cred că n-am reușit cu toate că mi-am încrețit fruntea de atîta osteneală.

— Poți să mă ierți ? mormăi Beda umil.

I-am strîns mîna fără un cuvînt. Mare prost, dar este extraordinar că ai atîta experiență ! Dacă fetele ar ști, ce ochi ar mai face ! Ești sigură, Jitka ? Și cum era această Șimonka ? Și eu le-aș fi răspuns că avea douăzeci de ani și că era frumoasă ca Madona de Toricelli. Nu, de Boticelli, fiindcă Toricelli sînt niște tuburi. O frumusețe enigmatică și palidă. Pe atunci, se credea foarte mult în mister, în visuri macabre și în alte stări asemănătoare ; fetele de astăzi sînt altfel, sănătoase și prozaice ca niște sfecle roșii dar, ca mamă, cred, că așa e mai bine.

Din acea seară memorabilă ne-a legat o mare, nemărginită dragoste ; ne plimbam pe o alee pe malul rîului și cum s-ar spune sufletele noastre se contopeau, mai ales că începea să se întunece. Apoi trebuia să fug cu sufletul la gură să fiu la timp acasă și să mint pe unde am hoinărit atîta vreme — ce tulburător era ! Eram îndrăgostită de Beda pînă peste urechi, dar ciudat, mi-era neplăcut cînd încerca să mă ia de mînă sau să mă

sărute pe furiș. Mîinile lui mi se păreau reci, prea mari și mă simțeam prost și penibil cînd începea să-i ardă obrazul și să-i tremure nervos bărbia. Vai de mine, mă îngrozeam eu, cu un chicot înăbușit — fiindcă simțeam un fel de compătimire chinuitoare și neliniștită, precis nu știu ce anume. Vai de mine, acum o să mă sărute din nou ; de ce o tot face ! Abia mult mai tîrziu am înțeles ce înseamnă un sărut, dar pe atunci îmi întorceam obrazul cît puteam mai mult. În cele din urmă nasul rece al lui Beda îmi ajungea neîndemînatic undeva pe lîngă ureche ; mie îmi venea mai de grabă să-mi șterg obrazul numai să se termine odată ! Ești atît de rece, mormăia Beda cu un reproș ; iar eu, pe de o parte, mă rușinam grozav că sînt atît de rece, — Șimonka desigur nu era ca mine — dar pe de altă parte, vedeam în asta o trăsătură oarecum romanțioasă și insolită pe care încercam s-o etalez cît mai interesant cu putință, îndeosebi, în fața fetelor. Încă mult timp după aceea am crezut că sînt un temperament rece și inaccesibil. Mă întreb de ce tinerii sînt atît de preocupați de propriile lor calități și defecte — mai ales de cele pe care numai ei înșiși și le atribuie.

Oricum era o dragoste mare. Simțeam o bucurie orgolioasă că am deja un băiat cu care ies, un băiat cu un cap mai înalt decît mine, artist și poet, că are părul atît de frumos și că poartă cu mine discuții literare. Mă plimbam alături de el, fericită, cînd îmi vorbea despre muzică, despre planurile sale și despre el însuși. Mi se destăinuia cu

plăcere despre ceea ce numea el destinul artistului ; cred că suferea, probabil, mult din cauza mediului care îl apăsa şi a vieţii de la şcoală, unde, cum spunea el, libertatea lui artistică şi imaginaţia îi erau înăbuşite. În această privinţă, gîndeam eu, eram foarte de acord cu el, cel puţin în ceea ce priveşte mediul ostil şi şcoala ; şi mie mi-ar fi plăcut mult mai mult să alergăm împreună pe pajiştile înflorite, liberi ca păsările, fără să ne pese de mama şi de examene.

— Cît de bine mă înţelegi, Jitka, suspina Beda cu admiraţie.

Despre mine nu aveam mare lucru să-i spun ; aşa că nici nu crîcneam cînd începea să vorbească despre crizele sale spirituale şi despre chinurile sale de creaţie.

— Mă inspiri atît de mult, îmi mărturisea uneori şi eu încercam o bucurie de nespus.

Alteori mi se destăinuia prin aluzii vagi că pînă să mă cunoască a dus o viaţă urîtă şi desfrînată.

— Sînt, de fapt, un om grozav de pasionat, Jitka, mormăia el, încleştîndu-şi pumnii. Artiştii sînt teribil de instinctivi şi de senzuali.

Prin urmare, am conchis eu, a fi pasionat înseamnă să roşeşti pînă în vîrful urechilor şi să-ţi tremure mîinile ; altfel, Beda cu cîrlionţii lui de miel şi cu labele lui stinghere îmi părea un heruvin. Nu ştiu de unde şi pînă unde poate să apară acest sentiment la o fetişcană, dar dragostea mea pentru el avea ceva matern : un fel de nevoie de a-l alina şi de a-l încuraja, de a admira cît este de mare pentru a-i face plăcere. În faţa prietenelor mă grozăveam însă, povestindu-le, cît de pasionat este Beda şi că de dragul meu a re-

nunţat la o viaţă destrăbălată, cît de nebuneşte suferă şi cîte şi mai cîte nu îşi spun fetele între ele ! Le citeam de asemenea poeziile pe care mi le dedicase. Am regăsit nu de mult una dintre ele ; începea cu cuvintele : „Din nou singur, din nou singur sub cerul înnegurat". Soţul meu spune că ar fi ceva în aceste versuri, dar fiica mea a început să rîdă : le găseşte de o sensibilitate comică. Cred că am ars poezia ; mi-a fost, probabil, ruşine că această critică m-a împuns undeva în inimă, după atîţia ani.

Ceea ce îl chinuia cel mai mult pe Beda era că nu putea să-mi interpreteze la pian, fie ceva din Chopin pe care îl adora (şi eu, îl asiguram entuziasmată), fie o compoziţie proprie despre care îmi povestise mult şi confuz ; o intitulase *Ariel*. Aproape că-şi smulgea părul cînd discuta despre ea : că nu ştiu nimic despre el de vreme ce nu îi cunosc muzica şi cît de inspirat ar fi dacă ar putea să cînte în prezenţa mea. În ce mă priveşte, muzica cultă aproape mă înspăimînta, dar mi-l închipuiam pe Beda la pian, aruncîndu-şi pletele blonde pe spate şi mi-era de ajuns. Eram grozav de nefericiţi că aceasta nu se poate împlini pînă ce, într-o zi, mi s-a făcut foarte milă de el.

— Beda, i-am zis plină de curaj, am să vin într-una din zile la tine ; ai mei n-au să mă omoare pentru atîta.

S-a înroşit de jenă şi mi-a spus, bîiguind, că nu se poate, că el locuieşte la o mătuşă şi că cine ştie ce şi-ar putea închipui ea ; dar apoi revenea iarăşi şi iarăşi la aceeaşi idee că ar vrea măcar o singură dată în viaţă să-mi demonstreze că e artist.

Odată s-a întîmplat că părinții mei au plecat pentru cîtva timp. Planul meu a fost imediat gata.

— Beda, am spus, mîine după amiază vino la mine și cîntă-mi *Ariel.* Părinții mei sînt plecați.

Mă așteptam să-i fac cine știe ce mare bucurie ; dar el se înroși, își pierdu răsuflarea și-mi spuse că nu poate face totuși una ca asta, că ce va crede lumea și cîte și mai cîte. Deci, mă gîndesc în sinea mea, cît de simplu este astăzi ; cînd mă întorc acasă, văd un lungan, ridicîndu-se de pe scaun și aproape că atinge lustra cu capul.

— E Honza, mamă, îmi spuse simplu fiica mea, iar eu îi întind mîna și nici nu știu cum să mă adresez.

În douăzeci de ani s-au schimbat multe.

— Nu-i nimic, îi spun, vreau să ascult *Arieul* tău.

Mai trebuia însă să aranjez cu servitoarea ; i-am spus că trebuie să vină în după amiaza aceea un domn, muzicant, să încerce pianul dacă nu e dezacordat. Dar Ankăi noastre totul îi era vizibil indiferent. După amiaza, a început să mi se pară că n-ar fi trebuit totuși să fac una ca asta. Și culmea am surprins-o pe Anka, îmbrăcîndu-și hainele de duminică.

— Unde te duci, Anka ?

— Ies afară, rînji Anka, arătîndu-și dinții cariați. Sînt liberă cînd stăpînii nu sînt acasă, nu ?

Eram deprimată, dar nu mai aveam ce să fac. Pentru prima oară mă simțeam singură acasă, într-o stare apăsătoare și enervantă, iar Beda tre-

buia să sosească dintr-o clipă în alta. Îmi era ciudă pe mine că-mi bate inima atît de tare şi mi-era urît de liniştea mormîntală din apartamentul gol. Deodată soneria ţîrîi timid. Trebuie să merg să deschid. Beda stătea în pragul uşii ca un hoţ.

— A, tu eşti ? am reuşit eu să spun pe un ton ce trebuia să sune cît mai firesc, dar mă simţeam de parcă o bilă de plumb mi se urca în gît ; în acelaşi timp simţeam cu groază şi furie că roşesc ca un mac.

— Eu sînt, şopti Beda, palid şi tulburat, de parcă îi venea să leşine şi se furişă înăuntru în vîrful picioarelor, parcă prea în vîrful picioarelor.

Era atît de emoţionat că deodată mi-am adunat forţele şi am reuşit chiar să fac pe marea doamnă.

— Intraţi domnule Foltýn, şi am debitat alte formalităţi de felul acesta ; nu ştiu de unde îmi veneau, poate că e ceva înnăscut în femei. Mă bucur atît de mult că voi asculta *Arieul* tău !

— Jitka, şopti Beda, eşti... chiar singură în casă ?

— Evident, am răspuns eu cu un aer matur şi firesc. Şi acum cîntă Beda ; de aceea ai venit aici.

Am reuşit în cele din urmă să-l fac să se aşeze pe taburetul din faţa pianului. Îşi trecu amîndouă mîinile prin păr şi atinse în treacăt cu vîrful degetelor cîteva clape. Şi atît.

— Acest *Ariel*, începu el cu o voce nesigură. Trebuie să ştii că sînt chiar eu. Este viaţa mea interioară mîntuită, purificată. Ştii, de cînd te cunosc... mă simt mult mai curat...

În acest timp lovi claviatura cu degetele, scoţînd cîteva acorduri.

— Acesta ar fi începutul. Jitka nu trebuie să te superi, dar nu este încă gata. Am terminat numai *allegro* şi *rondo*-ul.

— Atunci poate îmi cînţi *allegro*.

Lovi clapele din registrul grav pînă la cel acut şi apăsă de cîteva ori pe clapa cea mai de sus.

— Nota asta sună rău, spuse încruntat, şi am atîta nevoie de ea! Ştii pentru motivul rîsului triumfător al lui *Ariel*... Ştii ce? O să-ţi cînt o nocturnă de Chopin.

— Şi *Ariel* nu?

— Astăzi nu, Jitka. Astăzi... nu pot. Îşi înfipse cu disperare amîndouă mîinile în păr. Eşti prea aproape de mine. Nu mă gîndesc decît la tine. Te implor, de ce mă chinuieşti?

Gîtul i se înroşea văzînd cu ochii. Dumnezeule, mă gîndeam, acum o să vrea din nou să mă sărute!

— Beda, am izbucnit eu, atunci, cîntă-mi ceva! Cîntă ce vrei!

Se ridică de la pian, tremurînd ca o frunză.

— Jitka, şopti el şi îşi ridică spre mine mîinile reci şi umede. Jitka, tu mă iubeşti, totuşi!

Bărbia îi tremura de enervare şi pete roşii îi apărură pe obraji. Dumnezeu ştie de ce, eram îndrăgostită de el, dar în clipa aceea mi s-a părut dintr-o dată atît de urît şi de jalnic, încît sînt convinsă că dacă ar mai fi făcut un pas i-aş fi dat o palmă.

Cred că mi-a citit-o pe faţă; eu însămi simţeam ceva groaznic de dur şi de încordat în colţul gurii. El rămăsese înmărmurit şi roşi atît

de tare încît m-a cuprins mila ; încordarea din mine slăbise şi desigur că aş fi făcut orice ca să nu se simtă rănit atît de tare. Dar Beda a înghiţit în sec cu greu, de cîteva ori, îşi luă un aer ofensat şi mă privi, holbîndu-şi ochii cu duşmănie.

— Nu ştiam că eşti o mic-burgheză, zise printre dinţi, întorcîndu-se spre fereastră.

Mi-a sărit inima din loc. Nu ştiu dacă astăzi mai pot să descriu exact ce am simţit atunci ; mi-era o ciudă cumplită pe mine şi pe el şi în acelaşi timp îmi venea să plîng cu disperare. Numai să nu plîng, îmi spuneam, numai asta nu !

— Pleacă, Beda, am reuşit să spun. Pleacă ! Pleacă !

Se întoarse spre mine : avea ochii plini de lacrimi, bărbia îi tremura şi înghiţea cu greu. Mi s-a făcut groază cînd mi-am închipuit că ar încerca să mă sărute.

Pleacă odată, am strigat eu cu lacrimi în ochi ; şi cînd în urma lui s-a auzit clanţa ţăcănind, cu prudenţă, poate cu prea multă prudenţă am izbucnit într-un plîns cu hohote. De umilinţă, de necaz... şi poate şi de părere de rău.

Am vrut apoi să îi scriu o scrisoare lungă — nu mai ştiu ce vroiam să-i scriu — dar probabil că i-aş fi reproşat purtarea, iertîndu-l în acelaşi timp — pe scurt o probă de diplomaţie feminină ; e de mirare cît de repede se maturizează o fată. Dar l-am întîlnit pe Beda pe stradă înainte de a-i trimite scrisoarea. Eram cu Maria şi am început să chicotim dinadins de nu ştiu ce prostie ca să nu-şi închipuie că sufăr ; dar îmi simţeam bătăile inimii cum mi se urcă în gît de spaimă şi de dragoste ; Beda a trecut, cu mersul său legănat, cu

un aer înfumurat şi ofensat fără să îmi arunce o privire.

Maria s-a oprit din mers, făcînd ochii mari.

— Jitka, voi nu mai vorbiţi ?

Pentru prima oară în viaţă n-am putut să născocesc ceva ca să epatez o prietenă.

— Fiindcă e un nesuferit, am izbucnit eu cu asprime, mă dezgustă !

Acum îmi scăpase şi spusesem adevărul. Maria a povestit apoi fetelor că mă făcusem palidă de moarte. N-am ştiut-o ; dar între noi totul se terminase. Am mai plîns o singură dată cînd am auzit că i-a spus undeva lui Ela plin de dispreţ :

— Jitka ? Mic-burgheza aia !

Acum îmi face impresia că am vorbit mai mult despre mine decît despre domnul Foltýn. Dar fără îndoială n-aş putea face altfel ; eram foarte tînără pe atunci, iar tinerii sînt preocupaţi mai mult de ei înşişi decît de orice altceva : ceilalţi oameni le servesc mai degrabă drept pretexte de care se folosesc pentru a înţelege propria lor viaţă. De aceea, tinerii nu prea se uită cu cine se împrietenesc ; pentru ei aceasta este un lucru mai degrabă din domeniul hazardului şi al ocaziei decît al unei alegeri adevărate. Astăzi cred că nu eram de loc făcută pentru domnul Foltýn : el era cu siguranţă un artist, un temperament poetic şi puţin obişnuit în calităţile şi în defectele sale ; era mai delicat, mai profund şi mai sensibil decît o fată obişnuită şi superficială cum eram eu. Poate că avea dreptate că eram o mic-burgheză ; astăzi sînt împăcată cu această idee şi îmi vine aproape să rîd că pe atunci m-a durut atît de mult. Toţi

tinerii îşi închipuie despre sine dumnezeu ştie ce. Poate că şi trăsătura care m-a şocot instinctiv la el, aceea că era „grrroaznic de erotic" — cum s-ar exprima fiica mea — făcea parte din structura lui exaltată de artist ; dar, dacă îmi aduc aminte cît de stîngaci şi de caraghios era cînd vroia de pildă să mă sărute, mă gîndesc, fetiţo, că nu era pe atunci cu nimic mai versat sau mai matur în această privinţă decît tine, poate că vroia să insufle admiraţie, jucînd pe cine ştie ce marele seducător şi depravat. Astăzi, poate ţi-ar spune că pilotează un automobil de curse sau că face parte dintr-o organizaţie politică clandestină. Cu douăzeci de ani în urmă se punea mai mult preţ pe literatură şi pe alte lucruri asemănătoare. Timpurile se schimbă, dar tinerii au nevoie întotdeauna să se remarce şi să se fălească cu ceva ce poate fi total opus pentru fiecare generaţie.

III. La universitate

MĂ TEM CA AMINTIRILE mele despre Bedřich Foltýn să nu fie nedrepte. Căci mi-a fost antipatic încă de la prima întîlnire. Venisem din vacanţă ca să încep anul patru al Facultăţii de filozofie cînd proprietăreasa mea m-a anunţat că voi avea un nou colocatar în aşa numita cameră cu pian ; aceasta era o odăiţă la fel de strîmtă ca a mea, dar printr-o minune intrase în ea şi un pian hodorogit. Foltýn a venit să se prezinte. Era un tînăr cu nasul mare şi plete lungi, cu bărbia retrasă şi slab conturată, cu un gît lung ca un caltaboş şi o expresie de suficienţă şocantă în ochii spălăciţi. Tocmai îşi dăduse bacalaureatul şi urma să se înscrie la drept ; dar, după cum spunea, vroia să studieze mai ales muzica. Compunea un poem simfonic *Ariel* şi spera că aceasta nu o să mă deranjeze. Depinde, i-am răspuns, mă pricep şi eu puţin la muzică, tinere. A vrut imediat să discutăm despre muzică ; evident nu era încă conştient de prăpastia care există la Universitate între un boboc şi un student din anul patru. Probabil că discret l-am făcut să o simtă căci din ziua aceea şi-a luat un aer ofensat şi s-a străduit în fel şi chip să mă impresioneze cu ceva. De exemplu, se

întorcea acasă la patru dimineaţa şi lovea cu picioarele în mobilă, sperînd să treacă drept un chefliu înveterat. Sau începea să cînte la pian la o oră imposibilă ca şi cum ar fi compus ; dar acestea nu erau decît improvizaţii sau variaţiuni facile pe teme cunoscute — celui care are puţin habar de pian, toate îi sînt foarte cunoscute. Sau perora despre artă ; învăţase aproape o duzină de cuvinte mari, ca intuiţie, subconştient, substanţă originală şi nu mai ştiu care şi acum avea capul ticsit de ele. E curios cît de uşor se pot fabrica gînduri mari din cuvinte mari. Unii oameni nu ar mai avea nimic de spus dacă li s-ar simplifica vocabularul. Cînd aud sau citesc asemenea elucubraţii despre cristalizare spirituală, prefundamentare formală, sinteză creatoare sau nu mai ştiu ce, simt că mă îmbolnăvesc. Doamne, mă gîndesc, dacă, domnilor, v-ati băga nasul în chimia organică (că să nu mai vorbim de matematică) ce greu v-ar mai fi să scrieţi ! În aceasta constă după părerea mea cea mai mare nenorocire a secolului nostru ; pe de o parte creierele noastre lucrează cu microni şi cu mărimi infinitezimale cu o precizie aproape absolută, dar pe de altă parte, admitem ca creierul nostru, sensibilitatea şi gîndirea noastră să fie stăpînite de cele mai nebuloase cuvinte. Mi-a plăcut întotdeauna muzica ; am simţit în ea aceeasi măreţie şi puritate arhitecturală ca în cifre, chiar dacă uneori se amestecă în ea ceva odios şi epidermic uman. De aceea pur şi simplu îl detestăm pe tînărul Foltýn cu vorbele lui bombastice despre muzică ca manifestare a instinctului vital primitiv. Nu ştiu unde găsise teo-

ria că întreaga artă izvorăşte din impulsul erotic primitiv şi că ţine de activitatea sexuală. Artistul e posedat de eros, afirma el, iar această frenezie nu o poate exprima şi epuiza altfel decît prin creaţie, suferinţă creatoare şi plăcere. Dar în cazul acesta, nu trebuie să se manifeste în public, mă supăram eu ; dar Foltýn nu se lăsa bătut. Tocmai aici e aici, zicea el : toată arta este o formă de exhibiţionism. Creaţia artistică e un egoism divin : este maniera de a trăi total, ameţitor şi fără limită propriul suflet, întregul eu. Dar chica asta mare, am bodogănit eu, e tot un fel de a trăi, pînă la limita extremă, propriul eu ? — Tînărul a fost puţin vexat : poate are dreptul să se distingă prin ceva de restul turmei rumegătoare. Într-un cuvînt nu ne puteam înţelege ; în acelaşi timp Foltýn simţea o nevoie insuportabilă de a se uşura de cuvintele lui mari şi de a-şi destăinui cuiva părerile şi stările lui sufleteşti ; era probabil destul de singur deşi începuse să facă caz de relaţiile şi de aventurile lui amoroase.

Nu-mi place cînd cineva se laudă cu succesele sale la femei ; ceea ce îmi repugnă la aceşti pretinşi donjuani nu este felul în care ei caută să se distreze, ci faptul că se fălesc cu neruşinare şi cu mîndrie ca de o performanţă sportivă. Un spărgător de case de bani nu se laudă în public cu numărul de case pe care le-a jefuit, dar un seducător o face în gura mare. Nu trecea zi fără să nu lase discret să înţeleg că întreţine relaţii cu o anume doamnă sau că o baroneasă s-a îndrăgostit de el nebuneşte ; era suficient să îl vezi pe stradă vorbind cu o tînără domnişoară pentru ca imediat

să insinueze că fata aceea nu i-a refuzat nici o favoare.

E o fată superbă, nu ? atrăgea el atenţia pe un ton de expert, şi n-ai idee ce coaptă e ! E adevărat că se îmbrăca cu o eleganţă ostentativă şi nu lipsea de la nici un bal numai „pentru a-şi face relaţii", după cum zicea el. Rămîne şi azi pentru mine un mister de unde făcea rost de bani ; era sărac ca un şobolan şi săptămîni întregi mînca numai cîteva chifle, dar cînd ieşea era elegant, parfumat şi cu părul ondulat. Bănuiam că face parte probabil dintre cei ce reuşesc să trăiască din datorii ; eu personal nu am reuşit niciodată să-mi închipui ce trebuie să fac, ca cineva să-mi împrumute cîteva coroane. Îl rodea o ambiţie ciudată să fie primit în societatea celor bogaţi ; acasă, însă, făcea pe boemul înveterat căruia puţin îi pasă de această adunătură plină de bani şi care disprefuieşte tot ce nu e artă. Odată a început din nou să-mi turuie despre baroanele şi cuconiţele lui şi să facă aluzii intime la o fată ce mi se păruse prea chipeşă pentru un pozeur cu nas mare, cum era el. M-am înfuriat oarecum pe el şi i-am zis :

— Omule, nu mai trăncăni atît, nici o femeie nu s-a uitat pînă acum la dumneata ; şi fiindcă nici una nu te vrea scorneşti toate porcăriile astea.

A roşit, iar ochii i s-au umplut de lacrimi ; mi-am dat seama că l-am rănit prea tare, dar era tîrziu.

E cu atît mai rău pentru tine, amice, că te-ai ofensat ; dar cel puţin, ai aflat, că nu mă tragi pe sfoară.

De atunci mi-a purtat o ură surdă de moarte. Ne întîlneam, dar numai așa ca pe muchie de cuțit ; la urma urmelor să trăiești lîngă un om ce se sufocă pur și simplu de ură este de-a dreptul penibil. A reușit chiar să se răzbune ; niciodată nu aș fi crezut că poți jigni un om prin muzică. Iată cum s-a întîmplat. Aveam o prietenă, studentă la filozofie ca și mine, o fată frumoasă și cuminte ; studia botanica în timp ce eu eram cvasiasistent la chimie organică ; ne-am cunoscut în laboratorul facultății, într-o zi, cînd am certat-o cu grosolănie, fiindcă nu reușea să identifice glucoza. Îmi plăcea mult să ies cu ea, era proaspătă și spontană pe cînd eu mă consideram mai mult un șoarece de bibliotecă ; nici nu ne trecea prin cap să ne gîndim la dragoste — eram numai mulțumit și mă simțeam bine cînd hoinăream împreună prin Praga, după cursuri. Se numea Paula. Într-o zi, spre seară, nu știu ce idee i-a venit, să-mi înapoieze cărțile pe care i le împrumutasem. Eu nu eram acasă. A sunat și i-a deschis Foltýn într-un halat de catifea. Întîmplător am mai întîlnit-o în aceeași seară. Mi-a pomenit în treacăt că mi-a adus cărțile și brusc m-a întrebat cu o cută dreaptă între sprîncene :

— Spune-mi, te rog, prietenul tău, muzicianul, e un individ curios, nu-i așa ?

M-am pus imediat în gardă.

— Ce s-a întîmplat, Paula ? A fost cumva incorect cu tine ?

— Nu, am zis cu un aer dezgustat. Spune-mi te rog... este el, într-adevăr, un artist mare ?

Asta nu-mi prevestea nimic bun. Aha, mi-am zis în sinea mea, Foltýn şi-a prezentat fără îndoială numărul.

— Ascultă, Paula, nu-i aşa că ţi-a împuiat capul cu erotismul primar şi cu alte asemenea prostii ? Nu ţi-a cîntat o nocturnă ? Nu ţi-a povestit nimic despre posesiunea divină şi trăirea ameţitoare a propriului eu ?

— De ce ? m-a întrebat ea evaziv.

— Fiindcă, am spus eu printre dinţi, îi rup picioarele dacă şi-a permis să te atingă.

Ce să fac, am avut o criză de gelozie.

S-a oprit vădit supărată.

— Dar tu, ştii că nu am nevoie de nimeni care să mă apere ?

Bineînţeles că ne-am certat ; e normal. După aceea am fugit acasă să mă socotesc cu Foltýn. Şedea în odaia sa pe întuneric şi improviza la pianină cu un aer visător.

— Ascultă, Foltýn, am izbucnit eu. Paula a fost pe aici ?

Continua să cînte, dar îi auzeam mai tare respiraţia.

— Da, zise el indiferent după un timp, zdrăngănind mai departe la pian ceva neclar.

— Nu a zis nimic ?

— ...Nu. Nimic special.

Deodată a început să cînte un vals de operetă ; parcă mi-ar fi dat o palmă ; era o melodie vulgară, languroasă, un fel de efuziune erotică ordinară.

— Ce înseamnă asta ? l-am întrebat eu furios.

„Tra-la, la, tra-la-la", cînta Foltýn și zdrăngănea la pian murdăria aceea dulceagă ca un marș triumfal. Mi-era teamă să nu îi sugrum pe întuneric gîtul său moale, hedonic ; am găsit pe dibuite comutatorul și am aprins lumina. Foltýn și-a mijit spre mine ochii orbiți și cînta mereu, cînta, cînta legănîndu-și tot trupul, cu gura schimonosită, cu o expresie de plăcere extaziată, obscenitatea aceea în ritm de vals. Știam că acesta e un fel de a o murdări și calomnia pe Paula, că o dezbracă în fața mea și își bate joc de mine : ea a venit, ea a venit și restul se cîntă. Știam că minte, că vrea numai să mă umilească și să mă insulte și că pur și simplu se zvîrcolește de plăcerea răzbunării sale. Eram în stare să îl strîng de gît ; dar nu poți să scoți ochii cuiva numai pentru că zdrăngăne la pian o porcărie de vals. „Nemernicule", am urlat eu, dar pînă să trîntesc ușa în urma mea, Foltýn s-a întors către mine, mijindu-și batjocoritor ochii, cu un mic surîs triumfător și aruncîndu-și pletele pe spate, cu un gest sigur de parcă ar fi spus :

— Ei bine, ți-am făcut-o, amice !

A doua zi m-am mutat. Paulei nu i-am spus nimic ; dar prietenia noastră s-a spulberat. Probabil din cauza geloziei : nu mă mai puteam amăgi că n-a fost nimic între noi, că doar mă minteam bine cînd ieșeam cu ea după cursuri.

Într-o seară pe cînd ne plimbam pe cheiul Petrský, a început să-mi sune în minte motivul valsului lui Foltýn, cu senzualitatea sa enervantă, obsedantă, insinuantă ; m-a surprins atît de grosolan și de idiot încît am jignit-o pe Paula cu

adevărat și ne-am despărțit certați. Era o fată fermecătoare și inteligentă, iar eu mi-am pierdut capul în seara aceea. Cred că Foltýn trebuie să fi avut un fel de geniu ; că reușea să facă farmece prin muzică dar și talentul poate să fie un soi de viciu. După un timp am auzit că Foltýn s-a căsătorit fără să termine dreptul. Se pare că a luat pe fiica unui tîmplar înstărit, proprietarul a cinci case. Trebuie să spun că vestea nu m-a surprins.

IV. *Soțul meu* *

L-AM ÎNTÎLNIT PRIMA OARĂ pe răposatul meu soț la balul Facultății de drept. Pe atunci era un tînăr frumos, înalt, cu ochi albaștri, cu favoriți, cu ten trandafiriu, fruntea înaltă și un păr ondulat de artist ; eu eram o fetișcană de douăzeci de ani rotofeie și fără experiență, cu educație de pension, mai degrabă o fată bleguță. De nu m-ar fi silit ai mei să ies în societate aș fi preferat să stau acasă să brodez și să visez în liniște. Pe atunci fetele primeau o astfel de educație că nu trebuiau să știe nimic, cu nimic serios să se îndeletnicească, ci numai să șteargă praful, să cînte la pian și să-și brodeze trusoul. Să ieși în lume, însemna să o ai pe mama în spatele tău, să te sufoci în corset, să te strîngă pantofii prea mici și să răspunzi sfios celor care te invitau la dans. „Ah mai tîrziu" ! Și din cînd în cînd să leșini pentru ca fiecare să vadă cît de delicate și anemice sîntem. Vă spun, mă bucur că totul a trecut ; azi sînt o femeie voinică de cincizeci de ani — haida-de, nu e nevoie să fiți galant ; e mai comod

* Text stabilit după stenograma depoziției Doamnei Foltýnová.

cînd oamenii își spun adevărul. Pe scurt, pe atunci o fată onorabilă era educată în așa fel încît trebuia să se îndrăgostească de primul care o cerea în căsătorie ; și pînă să-l cunoască într-adevăr, era cununată de mult. Și vedeți, cu toate acestea, nu erau nici atît de multe căsătorii nereușite ca în zilele noastre.

Domnul Foltýn mi-a plăcut ; era un tînăr politicos, elegant și purta monoclu ; imediat a început să îmi facă o curte strașnică, iar pe mama a fermecat-o într-atîta că imediat l-a invitat la noi. De fapt, biata de ea, se înșelase : își închipuise că e din familia Foltýn ce locuia în Malá Strana — o familie înstărită de cofetari ; și pînă să iasă la iveală că Bedřich e un sărman orfan al unui funcționar din administrația publică era prea tîrziu ; eu mă îndrăgostisem de el la nebunie și vroiam să mă arunc în Vltava dacă ai mei m-ar fi oprit să mă căsătoresc cu el. Tata nici nu vroia să audă de domnul Foltýn, dar mama l-a rugat atît că a sfîrșit prin a-l convinge, zicîndu-i că dacă e student la drept și aproape avocat va ști să se descurce măcar cu cele cinci case ale noastre. Tata ar fi vrut atunci, ca cel puțin, să-și dea doctoratul, așa numai de dragul titlului, dar apoi s-a hotărît să se amîne totul după nuntă, căci eu de inimă rea începusem să tușesc și mă ofilisem într-atît că alor mei li s-a făcut teamă pentru mine. Totul a venit așa cumva în pripă, nu știu cum ; nici n-am avut timp să mă răzgîndesc.

De ce l-am iubit atît de mult ? Omul nu poate ști. Îmi impunea un respect enorm faptul că e artist și compune ; îmi plăcea că era atît de cult, de monden și de tandru ; dar poate cel mai mult,

fiindcă era un om atît de slab şi de blînd. Eu eram o gîsculiţă naivă şi sentimentală, dar cumva am intuit că el e şi mai slab decît mine şi că are nevoie de un om care să-i poarte de grijă. Dădea numai impresia că priveşte totul de sus ; oamenii îşi închipuiau că e cine ştie ce îngîmfat şi vanitos pe cînd el era un sfios şi un timid de groază.

— Mă simt atît de sigur la dumneata, Charlotta, îmi zicea el, iar mie îmi plăcea că-mi spune Charlotta ; Carla mi se părea un nume grozav de banal, ca al unei femei de servici. Mă simt la dumneata atît de sigur pe mine ; eşti atît de calmă şi de răbdătoare.

Abia mai pe urmă l-au stricat prietenii — ciudaţi prieteni, domnule ! Toţi se pretindeau artişti ! Domnul Foltýn era prea moale ; cine îl avea la mînă putea să-l modeleze ca pe un bulgăre de ceară. Atunci, pe cînd îmi făcea curte, discuta întruna despre moarte ; asta mă impresiona — fiindcă eu însămi nu eram prea sănătoasă şi orice tînără fată trece printr-o perioadă cînd ar vrea să moară pentru un nimic. Tinerii nu ştiu să preţuiască viaţa. Domnul Foltýn îmi zicea că sînt un trandafir alb ; asta îmi plăcea grozav şi beam pe ascuns otet ca să par şi mai palidă. Pe atunci, domnul Foltýn tuşea mereu iar seara mîinile i se înfierbîntau de febră ; eu credeam că din cauza proastei alimentaţii — mai tîrziu mi-a mărturisit că zile întregi mînca cîte o chiflă ca să-mi poată aduce un buchet de tuberoze sau cîtiva trandafiri albi. Ţinea la asemenea atenţii. Ei, eram nişte copii ; ne ţineam de mînă şi discutam că în curînd vom muri — în asemenea clipe, omul începe să-şi plîngă de milă atît de frumos şi să aibă sen-

timentul că e prea bun pentru lumea asta. Aşa ne-am apropiat.

După ce ne-am căsătorit, se înţelege că nu am mai adus vorba despre moarte, de parcă am fi secerat-o. Ai mei ne-au mobilat un apartament cu şase camere, — tata şi-a arătat din nou puterea —, iar domnul Foltýn se plimba prin încăperi într-un halat din mătase şi exulta. Se vedea după el cît de bine se simte bogat şi ştia să se poarte grozav. Mai bine decît dacă s-ar fi născut bogat. Accepta bunăstarea foarte firesc şi la fel toate lucrurile acelea scumpe, dintre cele mai bune. Prinsese chiar şi gustul banilor ; cu toată pompa sa, începuse să aibă grijă să nu se facă cheltuieli inutile, ca personalul să se chibzuiască cu tot şi aşa mai departe. Aproape că mi se făcuse teamă să nu devină un avar, dar ai mei spuneau că e tocmai bine să fie aşa ; oamenii avuţi trebuie să fie economi. Le-ar fi părut bine numai să-şi dea doctoratul în drept ; dar, primul an, era ca o lună de miere, aşadar nimeni nu a pomenit nimic. Doar domnul Foltýn începea uneori singur ; îşi dregea glasul şi se văicărea că nu e încă pe deplin sănătos că învăţătura l-ar ucide... Era aproape ciudat cît de grijuliu devenise deodată cu sănătatea lui, după fiecare strănut se băga imediat în pat şi trebuia să îl îngrijim ca pe un copil mic. E însă adevărat că sănătatea îi dădea destul de furcă, dar cei avuţi au un fel de groază în faţa bolii şi a morţii. Iar eu cînd îi puneam comprese sau îi pregăteam limonada aveam sentimentul că îmi aparţine mai mult ca oricînd, aşa că mai curînd îl încurajam în această atitudine. Nici nu am băgat de seamă

că devenisem sclava lui ; cînd am înţeles era prea tîrziu, începuse o altă viaţă. Ei, asta era !

Nici muzicii nu i se mai consacra atît de mult ; e adevărat că uneori cînta la pian şi spunea că ar trebui să ia lecţii cu cel mai bun profesor, că nu are un tuşeu bun la mîna stîngă, dar niciodată nu s-a hotărît s-o facă. Uneori, cînd era bine dispus ne cînta ceva ; bietul tata asculta emoţionat şi întotdeauna se minuna : Bedřich, parcă ar fi perle.

Mie îmi plăcea nespus de mult cînd cînta cu atîta înflăcărare, aruncîndu-şi pe spate pletele ondulate ; eram mîndră de el şi mă gîndeam că cel puţin tata îi va da pace cu doctoratul lui ; doar dragul meu Bedřich nu are nevoie de el. Un artist nu trebuie să fie doctor. Şi cînd îşi trecea apoi mîna prin păr şi se ridica de la pian cu un mic surîs triumfător era pentru mine clipa cea mai fericită. Alteori se încuia în camera lui şi atunci nu trebuia să-l deranjăm pentru nimic în lume ; spunea că lucrează la ceva şi toată casa umbla în vîrful picioarelor. Odată am intrat întîmplător ; stătea întins pe canapea cu mîinile sub cap... S-a înfuriat îngrozitor, spunea că nu avem nici un pic de respect, pentru munca lui de creaţie. Şi-a luat pălăria şi a plecat trîntind uşa în urma lui. De atunci ori de cîte ori se discuta despre artă nimeni nu cuteza să-l contrazică.

Pînă într-o zi, cînd tata era la noi, după ce a ocolit un timp subiectul, l-a întrebat, direct pe domnul Foltýn, ce are de gînd cu doctoratul acela. Bedřich păli şi se ridică.

— Domnule Mašek, zise, aşa ca să ştiţi, m-am hotărît să mă consacru în întregime artei, indife-

rent că vă place sau nu. Faceți, ce vreți ; calea mea îmi este clară.

Își luă pălăria și plecă. Tata, se știe, a făcut urît ; arta cică nu asigură nici un fel de existență, iar el nu va fi atît de nebun să îl întrețină toată viața pe domnul ginere și că are să mai stea de vorbă cu domnișorul. Eu, bineînțeles, am izbucnit în plîns, iar mama i-a luat apărarea soțului meu. Biata de ea, își făcea mereu reproșuri că l-am luat de bărbat, dar era în același timp măgulită că îi săruta mîna de zece ori pe zi. L-a bătut la cap atît de mult că l-a înduplecat să nu-mi strice dragostea conjugală. Și apoi chiar dacă un asemenea compozitor sau dirijor nu cîștigă atît de mult, el are o poziție socială solidă, poate să devină, de exemplu, profesor la conservator.

Tata, ce-i drept, a bodogănit, dar apoi, probabil, și-a spus că pe banii lui, cineva poate să facă și artă. Pe atunci o anume prințesă din familia regală fugise cu un muzicant ; a fost un mare scandal, iar asupra muzicienilor a început să planeze ceva suspect și în parte puțin nobil. Pe scurt tata s-a împăcat cu ideea că are ginere un artist și nu s-a mai discutat despre aceasta ; numai domnul Foltýn ținea să arate că e totuși din altă lume decît părinții mei.

De atunci a cerut să i se spună maestre. Maestrul Beda Folten și nu altfel : lui i se spunea Maestrul Folten, iar mie Doamna Foltýnová, de parcă nici n-aș fi fost soția lui. După care a început să invite la noi o societate de muzicieni și literați.

O dată sau chiar de două ori pe săptămînă organizam seri de cvartet sau concerte la pian și

primeam pînă la cincizeci de oaspeţi — ştiţi, nu e puţin pentru o tînără amfitrioană. Domnul Foltýn primea oaspeţii într-o haină de catifea cu o cravată neagră lată şi un lănţişor de aur la încheietura mîinii ; în faţa invitaţilor nu trebuia să-i spun Beda, ci mă adresam cu dumneavoastră, iar el mi se adresa cu „Doamnă Foltýnová" pentru că aşa se cuvine. Uneori ceda insistenţelor şi ne cînta el însuşi ceva la pian, dar niciodată din propriile sale compoziţii ; cîteodată se prezentau la noi, în primă audiţie, lucrările tinerilor compozitori sau se citeau piese de teatru ; acestea se numeau premiere la Foltyni — costa o grămadă de bani ce se mînca şi se bea cu aceste ocazii. De cele mai multe ori, aceşti artişti erau oameni foarte amabili, simpli şi modeşti ; e adevărat că erau unii care rămîneau pînă tîrziu în noapte şi să avem iertare, se îmbătau criţă. Ce să mai spun despre cum arătau după aceea covoarele şi perdelele, totul mirosea a fum.

Mie nu-mi plăceau toate acestea, dar domnul Foltýn îmi spunea, ştii, ei sînt artişti şi trebuie să-i judeci cu alţi ochi, să-ţi pară bine că pot să mănînce pe săturate uneori. Eu ştiu ce înseamnă foamea, zbiera el. Se simţea în elementul lui cînd putea să facă puţin pe Mecena şi pe magnatul. Şi îi plăcea grozav să discute în contradictoriu cu ei ; nu bea aproape nimic, dar discuta cu pasiune despre arta modernă. Pentru mine toate acestea erau vorbe prea mari şi preferam să merg la culcare ; dar uneori îl auzeam pe soţul meu perorînd pînă dimineaţa cu glas răsunător şi pe ceilalţi îndrugînd cu o voce din ce în ce mai beată. Dacă

îi face plăcere, mă gîndeam eu ; astea nu sînt lucruri pe care să le poată discuta cu mine.

În acel timp bietul tata a murit lovit de apoplexie. Fiindcă eram în doliu, a trebuit să renunţăm la seratele noastre artistice. Dar ele îi lipseau foarte mult domnului Foltýn, care începuse să caute în alte locuri muzicieni şi literaţi.

Aproape mă bucuram că are o distracţie ; drept să spun că eu nu m-am simţit niciodată în largul meu în cercul lui de artişti, mai ales după moartea tatălui — după astfel de evenimente îţi dai seama mai bine din ce lume faci parte. După aceea tot felul de oameni de litere şi de muzicieni au început să-l viziteze pe soţul meu ; domnul Foltýn spunea că lucrează împreună cu ei, dar eu cred că le împrumuta bani. Uneori mă lăsa să înţeleg că lucrează la ceva măreţ şi se încuia zile şi nopţi întregi în camera sa de lucru. Mi-era teamă să nu înceapă din nou să tuşească ; îi spuneam :

— Te rog, nu mai lucra atît, doar tu n-ai nevoie de asta.

Se enerva.

— N-ai idee, striga el ce înseamnă să creezi ; artistul trebuie să se consume în opera sa, să îi jertfească totul, propriul său eu, întreaga sa viaţă.

Şi apoi din nou, săptămîni în şir nu mai făcea absolut nimic şi zăcea tolănit sau umbla hai-hui, ca să se concentreze, spunea. Ei, eu nu înţeleg mare lucru, dar după cîte am văzut creaţia asta e o activitate tare ciudată.

Nu arăta bine ; devenise susceptibil şi impulsiv — spunea că e un temperament artistic, dar eu cred că îl chinuia ceva. Vorbea fără întrerupere

de munca sa, ce va fi opera vieţii lui ; Ea trebuia să fie o operă, dar mi se părea ciudat că uneori o numea *Judita* şi alteori *Abelard* şi *Heloise* ; zicea că tocmai lucrează la libret, după care va începe imediat să compună muzica. Spunea că are planul deja conceput în minte şi că i-a rămas numai să îl aştearnă pe hîrtie şi deodată, pac ! abandona totul şi dispărea zile şi nopţi întregi ; se întorcea palid şi febril, spunînd că abia acum a intrat în adevărata transă de creaţie. După care dispărea ca din senin fără nici o urmă, lăsînd numai o scrisoare în care mă anunţa că a plecat să-şi urmeze destinul său de artist. Puteţi să vă închipuiţi cum mă simţeam. Şi a doua zi aflu că a fugit cu o cîntăreaţă străină. Nu îi voi divulga numele, dar era o femeie trecută, mare şi puternică ca o iapă care îşi pierduse vocea şi mai plimba prin lume resturile celebrităţii sale ; lumea mergea s-o asculte numai ca să rîdă...

E ciudat, nu sînt geloasă din fire, poate că am sînge de peşte ; sau poate de mult nu mai era între mine şi soţul meu ceva care să mă facă să fiu geloasă, nu ştiu. Mi-era mai degrabă ruşine că a fugit atît de stupid ca un băieţandru îndrăgostit şi că s-a făcut de rîs în public ; se pare că primadona aceea bătrînă avea aventuri în fiecare oraş în care poposea. După zece zile s-a întors pocăit ; a îngenunchеat în faţa mea şi mi-a destăinuit că trebuia să fugă, că femeia aceea era încarnarea *Juditei* sale şi că l-a inspirat enorm ca artist. Artistul trebuie să sacrifice tot, absolut tot pentru opera sa, afirma el, cu lacrimi în ochi şi trebuie să treacă peste orice, ca să-şi realizeze opera. Artistul are acest drept, striga cu disperare, prinzîn-

du-mă de mîini ; tu trebuie să mă înţelegi şi să mă ierţi, lîngă tine mă simt atît de în siguranţă.

Eu nu mă certam niciodată cu el ; mă gîndeam numai cîţi bani trebuie să-l fi costat această escapadă.

— Ascultă, i-am spus poţi să rămîi aici ; acolo ai camera ta şi în faţa lumii nimic nu s-a schimbat. Dar nu îmi vei mai administra averea ; îţi voi da bani de cheltuială, dar de afacerile mele mă voi ocupa singură.

Aproape mă miram cît de mult se poate îndîrji o femeie. A plecat ofensat şi de atunci avea întipărit pe faţă că l-am umilit îngrozitor şi pe nedrept.

Oamenii sînt ciudaţi ; altă dată cînd avea bani cu grămada era aproape zgîrcit ; acum risipea banii pe care îi primea, după care se încuia în camera lui cu un aer de reproş şi crea. Se delăsă repede, ba chiar începu să bea ; o dată sau de două ori, am descoperit că mi-a furat bani din poşetă. Nu i-am spus nimic, dar probabil că şi-a dat seama că am aflat ; aşa încît a început să-mi dea de înţeles că trebuie, chipurile, să fiu atentă cu banii faţă de servitori. Ei, am început să las din cînd în cînd, dinadins, pe ici colo, ceva bani, ca să-i ia. Fiecare din noi ştia că celălalt ştie, dar nu o arătam ca să nu roşim unul în faţa celuilalt. Pe atunci se întîlnea cu tot felul de indivizi dubioşi, cum era orbul acela Kanner — de care mi-era de-a dreptul teamă ; domnul Foltýn îl îmbăta întotdeauna cu coniac, după care acest Kanner începea să zbiere şi să bată în clapele pianului, ei, o grozăvie. Ştiu, am fost prea slabă, trebuia să fac cumva ordine ; o asemenea brută nu

merită să locuiască într-o casă. Atîta doar — mă gîndeam că sînt muzicieni și nu trebuie să mă amestec, cel puțin Bedřich se preocupă de arta lui și ia lucrurile atît de în serios cu acest Kanner. E adevărat că pe atunci nu făcea decît să scrie și să compună în grabă, cînta o frază la pian și fugea imediat să o noteze ; nopți întregi îl auzeam foșnind și umblînd de colo colo în camera lui. Slăbise teribil și nu i se mai vedea decît nasul proeminent și părul vîlvoi.

— Acum, spunea o să vedeți cine sînt eu, vă voi arăta tuturor cine e Beda Folten !

Ochii aproape îi scăpărau, de parcă ne-ar fi urît cu înverșunare și pe noi, cei ce îl slujeam ca niște sclavi. Și apărea pretutindeni cu acel Kanner orb, pe care ajungea uneori să-l caute în plină noapte în vreo speluncă și îl tîra cu el acasă iar apoi îi auzeam urlînd și bătînd în pian ; dimineața îl găseam pe Kanner dormind, de exemplu, pe palier. — Vedeți toate astea le-am înghițit ; îmi spuneam că poate într-adevăr domnul Foltýn compune ceva grandios și simte nevoia să se destindă ducînd viața aceasta boemă. Odată s-au certat cumplit ; aud țipete, arunc capotul pe mine și dau fuga în camera soțului meu „Kanner șade în fotoliu, lovește cu picioarele în aer și zbiară ca un porc înjunghiat, iar pe față i se prelinge sînge ; domnul Foltýn stă deasupra lui cu un cuțit în mînă, face spume la gură și își rotește ochii în cap ca un nebun. Atunci am pus piciorul în prag, nu mă întrebați cum, dar acest Kanner n-a mai apărut niciodată pe la noi. Domnul Foltýn a izbucnit în plîns, pretinzînd că omul acesta l-a șantajat ca artist, că i-a furat ideile ; de aceea, cică,

s-a înfuriat atît de tare, că poate l-ar fi omorît dacă nu intram eu. Mi-a dat destulă bătaie de cap pînă să îl potolesc, atît de disperat era ; vroia chiar să se arunce pe fereastră. Doamne, n-am avut de loc o viaţă uşoară !

Apoi cîtva timp am avut linişte ; domnul Foltýn lucra asiduu tăcut ca un peşte. Zicea că termină opera despre Judita şi Holofern, după părerea lui un subiect formidabil. Mi-a cîntat la pian cîteva arii şi pasaje ; nu am pretenţia că înţeleg prea bine muzica, dar pot să vă spun că la scena unde Judita se află în cortul lui Holofern simţi că te ia cu frig ; muzica exprima un fel de pasiune sălbatică sau un spasm, nu ştiu de unde scosese soţul meu aşa ceva. În acelaşi timp pe buze îi flutura din nou acel surîs fin, triumfător, ce îmi plăcea atît de mult. Orice aţi spune, el trebuie să fi fost un mare muzician. Poate chiar un geniu, cine ştie. Ei, îmi spuneam, nu avem o căsnicie tocmai fericită, dar dacă Bedřich compune ceva grandios, cel puţin n-am trăit în zadar.

Pe atunci a început să vină la noi un alt muzician, se numea domnul Trojan ; dar nici el n-avea aer de artist : înalt şi slab, cu ochelarii pe vîrful nasului, mai degrabă un savant ; era un om discret, timid, politicos. Era corepetitor la operă sau cam aşa ceva, şi după cum se spunea un muzician remarcabil. Îşi petrecea după-amieze întregi cu domnul Foltýn şi discutau cu voce joasă, zdrăngănind la pian. Îi serveam totdeauna cu cafea şi prăjituri, iar domnul Trojan aproape că se frîngea de viteza cu care sărea în picioare, înclinîndu-se respectuos ; peste tot erau aşternute partituri. Dom-

nul Foltýn abia aştepta să plec odată, atît de cufundat era în munca lui. Şi nu se putea discuta cu el despre nimic altceva, decît despre această operă — se pare că e o muncă enormă să pregăteşti orchestraţia. Într-o zi m-am întîlnit în uşă aproape nas în nas cu domnul Trojan, cînd pleca ; s-a oprit şi a început să bîiguie :

— Doamnă... scumpă doamnă, spuneţi-i, să renunţe... sau să refacă totul ! vă rog, să-i spuneţi !

Mi s-a făcut milă de Bedřich, gîndindu-mă cît a muncit.

— Credeţi, am întrebat eu, că nu are talent ?

— A, nu, izbucni el aproape neliniştit. Talent are..., dar eu nu pun mare preţ pe talent. Talentul nu înseamnă nimic. Pentru muzică trebuie să ai... ceva mai mult, ceva, ce nu ţine numai de urechea muzicală.

Dădu din mînă, nemaigăsindu-şi cuvintele.

— Spuneţi-i să devină... alt om ! Adio !

Şi plecă. Un original. În timpul cinei l-am întrebat în treacăt pe domnul Foltýn dacă nu cumva acest Trojan are unele rezerve faţă de opera lui.

Roşi şi lăsă furculiţa.

— Ţi-a zis ceva ?

— A, nu. Dar am numai impresia. Se pricepe atît de bine la muzică ?

Domnul Foltýn strînse din umeri.

— Da, se pricepe, dar... nu are nici un pic de fantezie.

Să compui oratorii, mai merge — dar pentru operă trebuie să ai o fantezie de-a dreptul diabolică. Da de unde, Trojan e un fel de fachir, uscat ca o iască... Un artist nu poate trăi totuşi ca un călugăr... Şi aşa mai departe — el singur

începu să discute și parcă se certa cu acest domn Trojan : că nu se poate crea fără pasiune, că artistul trebuie să-și biciuiască simțurile și instinctele pînă la exasperare... Și așa mai departe.

— Știu eu, ce înțelegi prin această biciuire i-am zis. Am auzit că ai început să umbli după o cîntăreață...

Se spune că era o fată foarte tînără, proaspăt absolventă a conservatorului și care cîntase o dată sau de două ori, cîteva arii într-un teatru. După cum am spus, eu nu pot să fiu geloasă, dar dacă am adus singură vorba despre ea, nu puteam să fac pe surda, nu ?

Domnul Foltýn nici nu clipi.

— Închipuiește-ți, țipă el. Trojan ăsta pretinde că Judita nu e un rol pentru ea ! Dar e ! Mai trebuie trezită în ea acea feminitate abisală, acea frenezie erotică, și încă ceva, nu știu ce ; știți nu-mi place să mi se repete asemenea vorbe.

— Și tu vrei să o trezești, nu ? l-am întrebat. Mă privi de sus, de parcă asta ar fi fost de la sine înțeles.

— Și de ce nu ? replică el, mulțumit de sine... Ca să știi, eu, Beda Folten, voi face din ea o mare artistă ! Poate să fie fericită că m-a cunoscut ! În mine e ceva barbar, sînt un Holofern ; voi plămădi din ea o Judita trup și suflet.

Închipuiți-vă, să pui toate astea la masă, soției legitime ! Niciodată nu l-am văzut atît de superb sigur de sine. Vocifera despre el, despre sufletul lui de artist pe care toți ar vrea să îl subjuge și Trojan și nu mai știu cine ; și din nou își proclama disprețul față de acest mediu limitat și burghez. Dar acum, spunea el, își va realiza opera fără nici

un scrupul ; deabia acum se simte cuprins de o forță creatoare cumplită și barbară.

Făcuse spume la gură, bărbia îi tremura și lovea cu pumnul în masă. Deodată mi s-a făcut milă de el. Așa, deci sărmanul de tine, cu opera ta nu merge bine și nimic nu va mai ieși din ea ! Am înțeles asta, așa ca din senin, nici nu știu cum ; poate din cauza acelui orgoliu isteric și de-a dreptul disperat. Nu vei mai face probabil nimic, omule, și va trebui să te resemnezi. Simțeam parcă o ușurare ; se va lăsa de artă și va fi măcar liniște... Avem din ce trăi și nu mai sîntem de douăzeci de ani, atunci la ce bun să ne frămîntăm atîta ! Nu zic că n-aș fi fost cea mai fericită femeie din lume dacă Bedřich ar fi compus ceva măreț și ar fi avut succes ; dar noi femeile sîntem astfel făcute că simțim cîteodată dorința sau nevoia să renunțăm. Într-un fel, omul se simte mai bine așa...

Bineînțeles că un timp aproape n-a mai fost văzut acasă, umbla după cîntăreața aceea, dimineața îl auzeam fluierînd și cîntînd în baie de parcă vroia să arate cît de tînăr și fericit este ; întotdeauna cu o floare la butonieră, pus la patru ace, parfumat și ostentativ radios. Ei, mă gîndeam eu, n-a făcut mare ispravă cu ea.

Nu se întorcea acasă decît spre dimineață ca să se creadă că și-a petrecut noaptea la ea, dar mi s-a spus că aștepta singur, complet singur ora închiderii în fața unui pahar cu citronadă prin cafenele și baruri, după care mai hoinărea pe străzi pînă în zori. Servitoarea l-a surprins acasă, mînjindu-și fața cu ruj, înaintea oglinzii ca să pară abia scăpat din brațele unei femei, cînd

venea la prînz în halat de casă și căsca cu gura pînă la urechi — ce comedie! Credeam că se poartă așa ca să ascundă că a renunțat la operă. Dar nu renunțase la ea; nu știu, unde l-a găsit pe un anume Molenda, pe care aproape că nu l-a instalat la noi, se încuia cu el din nou în birou și lăsa să se înțeleagă că lucrează, că termină *Judita* sa. Odată a găsit numele tinerei sale cîntărețe într-un ziar. A pus ziarul deoparte, strecurînd printre dinți cu indiferență:

— Fata aceea pretinde că va cînta în rolul Juditei mele. E nebună! Nu e încă suficient de matură...

Și cu asta s-a isprăvit.

Acest Molenda era student la medicină, dar mai mult îi plăceau muzica și chefurile; se spune că juca teatru prin diferite spelunci în fața medicinițtilor și compunea parodii și cîntece.

Era un băiat tînăr, cu o față umflată de măscărici și de bufon, care făcea haz de tot dar un muzician înnăscut, plin de idei, iar muzica îi țîșnea de sub degete. Abandonase medicina și compunea șlagăre, tangouri și alte asemenea lucrări; se pare că îi aduseseră bani frumoși. Apoi dintr-o dată a dispărut și s-a refugiat în America, într-un varieté unde cînta într-o orchestră de negri, sau executa un număr muzical excentric. La întoarcere era o haimana prăpădită și începuse să bea straşnic; în vremea aceea l-a găsit Foltýn și s-a înhăitat cu el. Petreceau după amieze întregi împreună, în biroul soțului meu, se certau și cîntau la pian apoi terminau întotdeauna cu cîte un vals, sau tango. Merita să vedeți cum se scălîmbăia acest Molenda și cum se fîțîia pe taburet în

timp ce zdrăngănea și cînta bucățile acelea ale lui ; nu știai dacă trebuie să rîzi sau să te superi pe acest măscărici și panglicar. Nu înțeleg cum de au putut cei doi să intre-n cîrdășie ; Bedřich era din fire mai degrabă grav și solemn. Seara o prelungeau în chefuri — se înțelege — cînd domnul Foltýn avea bani. Uneori acest clovn de Molenda părea disperat și atunci bea și mai vîrtos ; apoi apărea palid și ciufulit, se așeza la pian și cînta sălbatic timp îndelungat... pînă ce din nou ieșea ceva în stilul lui m-țara, m-țara...

Odată după o asemenea perioadă mai dezordonată cei doi și-au revenit și s-au pus pe treabă ; din camera soțului meu se auzeau numai foxtroturi, tangouri și iarăși serenade de dragoste. Știți, mie îmi place muzica ușoară, mai mult chiar decît cea simfonică, dar..., nu știu cum să vă zic ; cumva nu se potrivea cu Bedřich. Începuse să ne viziteze tot felul de domni importanți, numai directori și granguri și fiecare părea că stăpînește cel puțin jumătate din America ; iar domnul Foltýn luase o atitudine teribil de importantă și numea acestea conferințe. În timpul acestor conferințe îl auzeam pe soțul meu trîmbițînd cu glas tare, iar pe Molenda zdrăngănind foxtroturile sale. Ei, sinceră să fiu prea mult nu îmi plăceau. Într-o seară domnul Foltýn, după cîteva ocolișuri, m-a lăsat să înțeleg că e timpul să se apuce de ceva serios și că acum va arăta de ce e în stare Beda Folten ; că vrea să înceapă odată să-și cîștige banii lui și să trăiască ca un prinț. Apoi emoționat și plin de măreție începu să facă mărturisiri. Are cică un plan formidabil. Va compune o operetă

pentru film împreună cu Molenda. Libretul e aproape gata, iar în ceea ce privește muzica au șlagăre trăsnet. În zilele noastre numai filmul are priză, proclama el, și e timpul ca artiștii adevărați să se ocupe de el, în sfîrșit ; evident pentru început trebuie pornit cu ceva ușor. De milă mi s-a pus un nod în gît ; desigur că a observat, căci a început să mă asigure plin de rîvnă că asta îi va aduce niște sume fantastice după care se va întoarce din nou la *Judita* sa. Își trecea mîinile prin păr și țipa ca întotdeauna cînd vroia să se convingă pe sine de ceva. Numai cînd această operetă va avea succes mondial va ieși și *Judita* în lumea largă. Pentru asta, numai pentru asta face totul. Închipuiește-ți, astăzi, chiar Mozart și Smetana ar compune muzică pentru film, spunea el cu înfrigurare ; și de fapt aveam un libret atît de poetic.

— Ascultă, îi spun eu, ai cumva din nou o combinație cu vreo artistă de cinema ?

Tresări și roși.

— De ce crezi ? Se înțelege că trebuie să am conferințe cu artiștii de cinema. Este în libretul nostru un rol feminin colosal, Heloisa... Și am găsit pentru el o cîntăreață minunată ; e un nume nou, dar fata are voce și *sex-appeal*. Pentru film trebuie *sex-appeal*, înțelegi ? Nu-ți fie teamă, va fi un succes colosal. Fata asta o să ajungă într-o bună zi la Hollywood, pot să-ți dau în scris...

— Așteaptă, îi spun, nu mă interesează atît de departe ; eu aș vrea să știu de ce vii cu toate astea la mine.

— Lucrurile stau în felul următor, începu el și se puse pe povestit. Producătorii de film sînt

entuziasmați, cică, de această idee și-au hotărît să o realizeze, a fost deja convenit. Dar dacă va fi un succes mondial, trebuie să se organizeze o montare grandioasă și *tutti quanti*. Se înțelege că acești bani se vor întoarce de cel puțin trei ori mai mulți ; dar la început trebuie investiți bani lichizi pentru a realiza ideea noastră sub o formă demnă de ea.

— Cît ? l-am întrebat eu.

Domnul Foltýn înghiți de cîteva ori în sec, pînă ce mărul lui Adam începu să i se zbată. Cică nu e nici atît de mult. Ar fi suficient un milion și jumătate. Ridicol de puțin față de ce va aduce în mod garantat.

— Și dispui de acest milion și jumătate ? am spus.

Domnul Foltýn continua să înghită în sec trecîndu-și mîinile prin păr. De fapt... de fapt a contat pe faptul că eu aș putea să vînd una sau două case. Ca să știți din cele cinci case pe care le moștenisem de la tata, două erau deja duse. Și zicea el, va fi pentru mine o investiție minunată, îmi dă scris negru pe alb că pînă într-un an, îmi va plăti încă o dată pe atît. Dacă îți spun eu, țipa el, trebuie să mă crezi ! Doar e opera mea și ar trebui să te intereseze și pe tine să mă impun odată.

— Atunci așteaptă, i-am spus. Această căsătorie m-a costat deja două case, fără să țin seama prin cîte am trecut. Dar e totuna. Numai că totul nu mi-e atît de indiferent ca să te mai ajut să te compromiți așa ca muzician. Nu, nu-ți voi da nici o lețcaie pentru asta. Și, te rog, să nu-mi mai vorbești despre asta !

Domnul Foltýn se ridică cu ochii plini de lacrimi și se făcu că vrea să plece.

— Nu mă așteptam, rosti el jignit, să ai atît de puțină încredere în mine ! Îți jur că fac totul numai pentru *Judita* mea. Am sacrificat atîta... am cheltuit mii și sute pentru copii, dar pînă ce nu te impui cu o creație totul e zadarnic. Atunci sînt un om sfîrșit, șoptea el cu un gest de disperare. S-a sfîrșit, s-a sfîrșit ! Se îndreptă spre ușă și se opri cu mîna pe clanță. Nu-mi rămîne decît să-mi zbor creierii, dacă vrei să știi, mormăi el.

— Tu ! Absurd !

Lăsă capul în jos ca un băietan care mărturisește o prostie.

— Eu... am semnat deja polițe, bîiguia el, tărăgănînd cuvintele.

— Pentru cît ?

— Pentru... șapte sute de mii.

Apoi ieși la iveală că semnase pentru un milion două sute de mii ; dar asta era pentru el o bagatelă.

— Pentru numele lui dumnezeu, omule, ce fel de polițe, cînd tu nu ai nici o lețcaie !

— Le-am spus că sînt coproprietarul caselor tale, bîigui el zdrobit. Am crezut că vei investi banii în afacerea asta... de vreme ce succesul e garantat...

— Pentru dumnezeu, strig eu, ești nebun, e o escrocherie ceea ce ai făcut ?

— Știu, îmi replică el. Dar am făcut-o pentru *Judita* mea. Știu că sînt un om sfîrșit. Ei bine, strigă el turbat, dîndu-și capul pe spate, ucide-mă! Beda Folten nu-ți mai cere nimic !

Mă săturasem. Vasăzică așa, mai faci încă pe grozavul.

— Fă ce vrei, îi spun eu, dar voi încredința chestiunea avocatului meu. Pînă atunci e inutil să mai discutăm.

Toată noaptea domnul Foltýn s-a foit în biroul lui, trîntea sertarele și din cînd în cînd, cînta cîteva acorduri la pian, de parcă-și lua rămas bun de la el. Dimineața a dispărut și zece zile nu s-a arătat. În cameră rămăsese numai un miros de hîrtie arsă, pe covor lîngă cămin era aruncată o foaie înnegrită cu titlul : „*Judita*, operă în cinci acte, muzica și libret Beda Folten". Iar căminul era plin de hîrtii arse. M-am uitat, erau numai hîrtii de muzică goale.

Avocatul nostru era un domn în vîrstă, inteligent, prietenul sărmanului meu tată. Ca jurist m-a sfătuit :

— Așteptați pînă ce vor reclama licheaua. Dar ca un vechi prieten al familiei a acceptat, cînd i-am cerut să aplaneze lucrurile.

— Dar cu singura condiție, doamnă Carla : să divorțați de această canalie ; altfel, încetul cu încetul, nu o să vă rămînă nici o clanță de la cele cinci case pe care le-a ridicat răposatul dumneavoastră tată. Nu știu, cum a procedat ; probabil că a cumpărat aceste polițe cu circa patru sute de mii și le-a încuiat în seiful lui.

Între timp domnul Foltýn se întoarse acasă într-o stare de parcă ar fi dormit nopțile pe bănci în parc, mi-a spus că a venit după cîteva lucruri, dar s-a bucurat foarte tare cînd servitoarea i-a adus prînzul pe tavă ; ea mi-a spus că aproape i-au dat lacrimile cînd i-a mulțumit și că bărbia

îi tremura de emoție. Era tăcut în camera lui ca un șoricel, scria încontinuu ceva sau cînta la pian aproape în surdină. Și-a strîns apoi partiturile sub braț și a plecat undeva cu ele ; era mijlocul lui noiembrie și a ieșit intenționat fără palton, așa cum era, într-un sacou de catifea și cu cravata fluturînd ca să dea impresia unui artist înfometat. Era încă un fel de a poza.

Se pare că domnul Foltýn a plîns cînd avocatul meu i-a vorbit de divorț.

— Recunosc, spunea el. Recunosc că e un infern să-ți legi viața de soarta unui artist. Spuneți-i doamnei Charlotta, că îi redau libertatea. Nu mi-a făcut nici un fel de dificultăți ; părea umil și respectuos. Numai cînd avocatul i-a spus că îi fixez o mică pensie lunară pe care poate să o ridice de la cabinetul lui, și-a îndreptat spatele, a roșit și a strigat cu un aer ofensat :

— Ce ? Bani ? Mă luați drept un cerșetor ? Mai bine crăp de foame decît să primesc de pomană !

— Atunci bine, spuse avocatul, voi comunica doamnei Carla.

Domnul Foltýn își prinse capul în mîini ; rîdea în hohote ca un disperat.

— Aveți dreptate, mormăia el, sînt un cerșetor. Sînt artist ! Vă rog, n-ați putea să-mi dați anticipat cinci sute de coroane ?

De atunci nu mai știu prea multe despre el. Odată l-am întîlnit pe stradă — ei, ce să vă mai spun, de cum m-am simțit. Arăta ca un nebun, cu capul în nori și pletele în vînt, în jurul gîtului avea legat un fular murdar, iar sub braț notele. În fiecare lună venea la biroul avocatului meu după bani — zice-se trufaș ca un zeu, băga

nepăsător banii în buzunar şi anunţa că tocmai tratează asupra premierei *Juditei* la Salsburg sau Opera Metropolitan din America. Sau spunea că abia acum se simte liber, că chipurile, artistul nu este cel mai mult el însuşi decît în mizerie şi noroi şi alte asemenea fraze mari... Odată a venit înfrigurat, spunînd că peste o săptămînă *Judita* va fi prezentată de probă într-un studiou de filmare, numai pentru invitaţi ; vor participa dirijori şi directori de operă din întreaga lume ; îi oferi avocatului meu două invitaţii una pentru dumneavoastră şi alta pentru cazul cînd cineva va fi interesat. Se înţelege că nu m-am dus. Cam după o săptămînă am primit vestea că a fost transportat la Bohnice, unde după două zile a murit, sărmanul. În ziar nu a apărut nici un rînd despre moartea lui. I-am făcut o înmormîntare onorabilă la crematoriu ; spunea mereu că ar vrea să fie încinerat, să ardă ca Phoenix. Totuşi au venit să-şi ia rămas bun de la el douăzeci sau treizeci de persoane, cei mai mulţi dintre muzicienii ce frecventaseră seratele noastre muzicale. Era acolo şi domnul Trojan ce privea trist prin ochelarii lui mici ; nu a lipsit nici măscăriciul de Molenda cu gaşca sa şi plîngea ca un copil. A venit şi cîntăreaţa aceea tînără după care îi sfîrîiseră, odinioară, sărmanului meu soţ călcîiele, celebră acum — a fost frumos din partea ei că a venit. Dar cel mai curios — deodată se auzi orga, era atît de emoţionant... Un cunoscut profesor de la conservator cînta *Largo* de Haendel. Apoi a cîntat un cvartet de coarde. Închipuiţi-vă, cei mai mari muzicieni din Praga ! Au venit să-i cînte un cvartet de Beethoven... Mă întreb cine a organizat această ceremonie,

poate domnul Trojan sau altcineva, dar a fost atît de frumos şi de grandios, că am simţit o imensă uşurare şi am putut în sfîrşit să plîng. Domnul Foltýn trebuie să fi fost un mare artist dacă artiştii de talia acestora au pregătit asemenea funeralii şi fără să ceară nimic. Nu mai era nimic de zis, a fost înmormîntat ca un adevărat muzician.

— Aşa că uneori îmi spun — poate putea într-adevăr să creeze ceva. Eu nu eram cu siguranţă o soţie potrivită pentru un artist ; o ştiu, dar i-am oferit măcar o situaţie confortabilă şi l-am incomodat atît de puţin cît poate să incomodeze o femeie un bărbat. Poate nu l-am înţeles îndeajuns ; dar, de obicei, un om obişnuit poate să dea numai cît are. Cel puţin am pus să i se construiască un mormînt frumos cu o liră de bronz şi o cunună de lauri. Şi o singură inscripţie : Beda Folten. Nimic mai mult.

PROF. UNIV. DR. STRAUSS

V. Abelard și Heloisa

L-AM CUNOSCUT PE DOMNUL Folten cu ocazia unui concert organizat la el acasă cu concursul cvartetului nostru „universitar" (doi profesori, un președinte de tribunal și excelentul nostru prim-violonist, slujbaș la institutul de anatomie) în care eu cîntam la violă ; în casa lui se organizau seri de muzică cu un program destul de bun. La sfîrșitul concertului, cînd domnul Folten a aflat că sînt specialist în istorie literară comparată m-a tras după el în camera de alături ; mi-a făcut impresia unui tînăr cultivat, bogat și distins, plin de entuziasm pentru muzică și pentru artă în general. M-a tras deci la o parte și a început să-mi spună că e fascinat de subiectul lui Abelard și Heloisa și că ar vrea să scrie pe această temă un roman sau chiar o operă; pe urmă m-a rugat să-i spun cîteva cuvinte despre Abelard și epoca sa.

Din întîmplare secolele XI și XII, cu scolastica și monahismul lor în floare sînt pasiunea mea ; mă tem că atunci m-a luat gura pe dinainte și am ținut o prelegere *ex cathedra* despre nominalismul medieval, am analizat *Glossulas super Porphyrium* și chiar am polemizat cu Schmeidler,

pentru că sînt de părere că scrisorile lui Abelard și ale Heloisei sînt cel puțin în parte autentice. Domnul Folten asculta de parcă subiectul l-ar fi interesat enorm, cu toate că nu știu în ce măsură *Glossulae*-le lui Abelard sau *Introductio in tehnologiam* i-ar fi fost de folos pentru o operă ; dar înfierbîntat în prelegerea mea nu m-am gîndit la asta. Ba chiar, i-am promis că de vreme ce subiectul îl interesează atît de mult să-i împrumut lucrări de specialitate pe care le-ar putea studia. Domnul Folten a fost entuziasmat și mi-a mulțumit anticipat. Eram încîntat că un compozitor sau un poet se interesează atît de serios de subiectul său și încearcă chiar să-l studieze științific ; i-am trimis deci un pachet cu cărți, diferite ediții ale lui Abelard, Hausrath, Carièrre și altele. După un timp l-am întîlnit și l-am întrebat ce se aude cu *Heloisa*. Lucrează la ea fără încetare, m-a încredințat domnul Folten, dragostea dintre Abelard și Heloisa este după el cea mai pasionată și mai nobilă temă pentru o operă din cîte se pot imagina. M-a bucurat : veacul al doisprezecelea cu conflictul său dintre religie și umanismul prerenascentist ; e într-adevăr o epocă interesantă și strălucită. Nu am vrut să-i cer să-mi înapoieze cărțile în măsura în care îi puteau fi sursă de inspirație sau călăuză. Din păcate mai tîrziu l-am pierdut din vedere și nu i-am mai putut trimite noua ediție a tratatului lui Abelard. *De unitate et trinitate divina*, publicată de Geyer cu un comentariu critic ; se găsește acolo o ipoteză interesantă asupra cauzelor închiderii lui Abelard în mînăstire.

Mai tîrziu, spre regretul meu, am aflat că domnul Folten a murit în mizerie ; cărţile mele, în special ediţia Cousin din 1849, carte rară şi de negăsit astăzi, s-au pierdut poate după moartea lui. Păcat, foarte păcat că acest tînăr şi talentat compozitor nu a terminat — după cum se pare — opera sa despre Abelard şi Heloisa ; el este într-adevăr un exemplu preţios de artist care abordează cu atîta seriozitate şi cu o pregătire ştiinţifică atît de aprofundată un subiect ce i-a captivat imaginaţia.

VI. Text la Judita.

AM FOST PREZENTAT domnului Folten în foaierul unui teatru cu ocazia unei premiere. Mi se vorbise deja de el ca despre un tînăr extrem de bogat şi în acelaşi timp amator de artă. Chiar de la această primă întîlnire mi-a făcut impresia unui tînăr puţin afectat şi arogant, dar sincer; nu mi-au plăcut favoriţii lui, monoclul, eleganţa lui parfumată şi lănţişorul de aur la încheietura mîinii. Sincer vorbind, mi-am zis imediat: un snob. Mi-a strîns mîna cu o căldură şi un entuziasm neobişnuit şi m-a invitat imediat la el, „la doamna Charlotta şi la mine," cum spunea el, „la seratele noastre muzicale intime". A insistat atît de mult, încît i-am promis să vin, chiar dacă nu cu dragă inimă; apoi am primit o invitaţie tipărită pentru o *soirée musicale chez Mme et Maître Beda Folten Comme chez soi.*

Am participat doar la o singură serată muzicală. Folten, cu cravata lui fluturînd şi în haină de catifea, m-a întîmpinat cu o cordialitate debordantă.

— Poftiţi, vă rog, poftiţi, mă invita el cu o voce răsunătoare, aici sînteţi printre artişti!

Soţia sa era o doamnă cam fadă şi anemică, dar desigur amabilă. Îmi făcea impresia unei jupînese care se află aici numai spre a se îngriji de mîncare şi băutură ; din cînd în cînd arunca de la distanţă un surîs matern şi timid cîte unui invitat solitar, căruia pentru nimic în lume nu ştia ce să-i spună. În schimb angajaseră doi chelneri de la o cafenea pe care îi cunoşteam ; erau îmbrăcaţi în pantaloni scurţi, cu ciorapi de mătase, iar pe cap aveau peruci albe pudrate ca să transpire mai vîrtos cînd serveau ceaiul şi vinul spumos. Poate să fi fost cam patruzeci de persoane pe care le cunoşteam în bună parte ; jumătate din ei erau stingheri ca şi mine, iar cealaltă jumătate se grăbea să mănînce şi să bea cît mai mult. Era în totul ceva forţat şi într-un fel artificial. Folten, în haina lui de catifea, se învîrtea cu un aer jovial, pe unul îl bătea pe umăr, pe altul îl conducea la bufet, aici făcea un compliment vreunei tinere muziciene — era un amalgam ciudat de bunăvoinţă, colegialitate, ostentaţie, de *sans-façon* prea voit, familiar sau *pas de chichi* boem. Apoi ne-a introdus în „salonul de muzică" ; ne-am aşezat pe jos, pe perne, pe canapea sau am rămas în picioare, sprijiniţi de şemineu sau de tocul uşii şi concertul a început ; un tînăr compozitor a cîntat suita sa pentru pian, iar o domnişoară o piesă pentru vioară — compoziţia tînărului pletos, cu ochelari care o acompania la pian — cred că prea rău nu era ; dar eu nu-mi puteam lua ochii de la Folten şi de la soţia lui care tronau în fotolii în mijlocul salonului ca un cuplu regal, înconjuraţi de „artiştii"

așezați pe podea și pe perne. Folten dădea din cap cu ochii închiși ca un cunoscător în timp ce doamna Foltýnová își strîngea buzele și se gîndea vizibil la ordinele pe care să le dea servitorilor. Nu știu de ce, dar totul mă irita pînă la ciudă, fără îndoială pentru că nu sîntem obișnuiți cu asemenea maniere alese.

După concert Folten m-a luat familiar de braț și m-a condus într-un mic salon.

— Sînt atît de încîntat că v-am cunoscut, mă asigura el plin de înflăcărare, și aș fi fericit să pot să vă fac un cît de mic serviciu.

Nu vedeam ce ar fi putut să facă domnul Folten pentru mine și adăugă că a avut întotdeauna cea mai înaltă considerație pentru părerile mele de critic de teatru și estetician.

— Eu lucrez la o operă *Judita*, îmi declară el, roșind puțin. Am scris și libretul. După mine, spuse trecîndu-și mîinile prin păr, după mine un compozitor trebuie să-și scrie singur textul, numai atunci opera lui e într-adevăr un singur tot ; nu se află în ea nici o trăsătură a unei alte personalități, nici o idee care să nu emane din intuiția lui cea mai profundă.

La urma urmelor nu puteam să obiectez nimic. Folten repetă de mai multe ori aceeași idee și o dezvoltă sub altă formă cu încîntare, pînă ce în fine spuse pe față ce vrea de la mine. Dacă aș avea imensa bunătate să-i citesc libretul, și să-i spun sincer dacă un pasaj sau altul nu ar rezista criticii celei mai riguroase.

— Știți eu sînt mai curînd muzician decît poet, se scuza el, și începea din nou despre cît de mult apreciază părerea mea și așa mai departe.

Ce era să fac : mîncasem la el două sandvișuri, a trebuit deci să-i spun că aș fi nespus de încîntat etc. Mi-a strîns mîna călduros :

— Mîine vă trimit manuscrisul, și acum vă rog să ne alăturăm acestor tineri !

Tineretul începuse între timp să bea să stingă și făceau un vacarm de zbîrnîiau ferestrele ; stăpîna casei zîmbea nedumerită și forțat, iar Folten striga :

— Așa copii, fiți veseli, ca acasă ! Sînteți doar printre artiști.

A doua zi am primit manuscrisul așezat într-un coș uriaș cu vin, struguri, o langustă și multe altele ; aveam un chef nebun să îi trimit totul înapoi. Libretul era îngrozitor : cîteva versuri frumoase sau un pasaj acceptabil și apoi una sau două pagini de delir paranoic ; pe urmă din nou un fragment de dialog promițător sau o scenă de loc ternă și iarăși acele tirade confuze, emfatice ; se vroia demonic, se vroia pasionat, dar exista ceva aproape maniac și monstruos în această afectare patetică. Personajele apăreau brusc și nu se știe de unde, pentru ca să dispară în același fel ; jumătate din ele erau omise de autor din lista de personaje... În primul act un păstor pe nume Ezron e îndrăgostit de Judita... în al treilea act el reapare sub chipul comandantului de oștire Roboan după care dispar amîndoi. Pur și simplu un haos. Nu-mi dădeam seama unde vrea să ajungă Folten cu acest libret ; am răsfoit din nou manuscrisul și am dat de un dialog în versuri al lui Holofern care răspundeau prefăcut si discret ironic și mi-am zis deodată : numai Franta Kupecký le-a putut scrie.

Ideea nu-mi dădea pace, am luat manuscrisul şi seara am plecat să-l caut pe Kupecký în biroul lui.

— Citeşte aceste versuri. Frantík ! i-am zis. Ce spui de ele ?

Kupecký mi-a făcut cu ochiul şi s-a strîmbat.

— Nu-i de loc rău. Dar continuarea nu se potriveşte. Răsfoi manuscrisul, dînd din cap, după care izbucni în hohote de rîs. Domnule, dom-le urla el, a reuşit !

— Frantík, îi spun eu, am impresia că acest monolog al Juditei pare scris de Tereba, nu crezi ?

Kupecký clatină din cap.

— Asta-i bună, el şi Tereba, mormăi el. Desigur n-avea nici el nimic de haleală !

— Cît v-a dat pentru asta ?

— El ? bombăni Franta. Mi-a dat trei mii pentru tot libretul, porcul, dar în varza asta numai trei bucăţi sînt de mine. A lăsat cele mai bune versuri. Începu să se strîmbe ca un idol chinezesc. *Gesamtkunstwerk* * ! Ia te uită, cel puţin cinci persoane a trebuit să-i scrie asta ! Ăsta de exemplu e Vosmík. Iar ăsta, se cufundă el în lectura unei pagini, de cine ar putea fi ? „Judita, Judita de ce paşii tăi şovăie" — Nu-mi dau seama. „În pieptul meu păros" — ar putea fi Lhota. Îţi aduci aminte de versul lui :... „cum bubuie paşii bărbaţilor păroşi..." ? Dumneata nu îl cunoşti pe Lhota ? Un tînăr delicat ca un puişor abia ieşit din găoace...

— Ascultă, l-am întrebat, cum v-a comandat treaba asta ?

---

* Operă de artă complexă.

Kupecký strînse din umeri.

— Ei, cum ! A venit aici..., ca din întîmplare. Era atît de fericit să întîlnească un poet iubit.

— Nu te-a invitat la seratele lui muzicale !

— Nu, îmi răspunse Franta demn, nu invită vagabonzi ca noi. Îi plac boemii, dar în pantofi de lac. Boemi de salon, înţelegi. A stat cu mine aici, în birt, Mecena ! Dinadins mă prefăceam beat criţă numai să-l pot tutui ; ce se mai zvîrcolea pe scaun, şi Kupecký hohoti. Ei, pe urmă a început „prietene, eu compun o operă ; libretul îl scriu singur — pentru ca opera să fie un singur tot".

— Exact. Dar are capul numai la muzică şi nu se poate concentra îndeajuns asupra libretului. Dacă i-aş schiţa acţiunea şi i-aş aşterne pe hîrtie cîteva idei şi cîteva monologuri în versuri... Vroia să aibă, chipurile, numai un fir conducător pentru inspiraţia sa muzicală Ce-a putut să-mi spună, doamne ! Un asemenea compozitor trebuie să treacă prin chinuri creatoare, nu glumă...

— Şi tu i-ai cerut un acont, nu ?

— De unde ştii ? se miră Kupecký. Ascultă, n-ai avea ceva de lucru pentru mine ?

— Nu, am spus. Şi toată vorbăraia asta delirantă e scrisă de domnul autor, nu ?

— Da de unde, mormăi Franta. Pentru asta a găsit un tînăr poet, cu pantofi de lac, care îl frecventează.

— Un nebun ?

— Cred că nu, spuse poetul Kupecký. Dar cu poeţii nu se ştie niciodată.

Cînd Folten a venit să-şi ia manuscrisul, i-am vorbit cam în felul următor :

— Ascultă, Folten, asta nu merge. După cum aţi binevoit să remarcaţi în mod excelent, o operă de artă trebuie să fie un tot unitar. Ori, ceea ce numiţi dumneavoastră libret, pare scris de cinci persoane. Ca şi cum aţi fi luat cinci texte, scrise de cinci persoane diferite şi aţi fi cîrpit mizerabil bucăţile la un loc. N-are nici cap, nici coadă. Acţiunea nu e coerentă. Fiecare scenă are alt stil, altă intonaţie, alte figuri... Puteţi să-l aruncaţi, Folten !

A înghiţit în sec, copleşit şi a clipit ca un şcolar.

— Domnule doctor, bîigui, n-aţi vrea dumneavoastră să-l refaceţi puţin ? Desigur, nu v-aş cere s-o faceţi gratis...

— Nu. Cum puteţi să cumpăraţi texte de la mai multe persoane şi apoi să le declaraţi drept libret original ? Aşa ceva nu se face !

Părea surprins şi chiar puţin vexat.

— De ce nu ? *Judita* e totuşi averea mea spirituală. Domnule, eu sînt cel care a avut ideea să facă din legenda Juditei un poem în versuri sau o operă !

— Da, i-am spus eu. Dar alţii au avut aceeaşi idee înaintea dumneavoastră un anume Joachim Graff şi Mikulaš Konáč, Hans Sachs, Opitz, Hebbel, Nestroy şi Kaiser şi opere cu acest subiect au compus un anume Serov, Wetz, Honegger Goosens şi Emil Nikolaus von Reznicek. Dar se mai pot compune încă o duzină de opere despre Judita, am adăugat eu iute, văzînd cît e de co-

plesit. Totul depinde de maniera în care e tratat subiectul, nu-i așa ?

Radia vizibil însufleţit.

— Tocmai ! Și această concepție e exclusiv a mea ! Știți ideea că Holofern trezește femeia în fecioara Judita, o patimă erotică, dezlănțuită și numai pentru aceasta, Judita îl ucide... E doar o idee colosală, nu ?

Mi s-a făcut aproape milă de el ; era clar că n-avea idee de cît de perimat e totul.

— Desigur, am spus, dar cred că mai importantă e muzica. Știți ce, mai bine rugați un dramaturg bun să vă scrie tot libretul ; dar, cu condiția să-l și semneze, înțelegeți ?

Mi-a strîns mîna călduros și mi-a mulțumit emoționat. Mi-a spus că l-am înțeles și că i-am insuflat un nou avînt de muncă — prin ce, nu știu. Și mi-a mai trimis un coș somptuos cu ananas, sitari și o sticlă de Maria Brizard. Poate pentru a-și proclama hedonismul și senzualitatea sa pasionată.

A revenit după o lună mai radios ca niciodată.

— Domnule doctor, trîmbiță el triumfător, vă aduc *Judita !* În sfîrșit acum e cea adevărată ! Acum am pus în ea întreaga mea concepție ! Cred că de data asta veți fi mulțumit și de planul de ansamblu și de acțiune.

I-am luat manuscrisul.

— Ai scris-o singur, Folten ?

A înghițit puțin în sec.

— Singur. În întregime singur. N-am putut încredința altcuiva viziunea mea asupra *Juditei.* Asta e concepția mea pură.

Am răsfoit manuscrisul și peste o clipă am înțeles. Era *Judita* lui Hebbel tradusă de-a dreptul neglijent și pe alocuri mutilată talmeș-balmeș în mod scandalos ; erau amestecate în ea cîteva cuplete de parodie, fără suflet ale lui Kupecký, pieptul păros al lui Lhota și iarăși cîteva tirade delirante.

— Mi-ajunge, Folten, i-am spus. Cineva v-a făcut o festă. Patru cincimi sînt plagiate din *Judita* lui Hebbel ! Nu puteți face să se joace așa ceva în public. Folten a roșit și a înghițit în sec. S-ar putea poate adăuga, se apără el slab, libret de Beda Folten după drama lui Hebbel.

— Nu faceți așa ceva, l-am avertizat eu. E strigător la cer cum a fost tratat Hebbel ; asta ar merita pedeapsa cu moartea. Credeți-mă, mai bine aș arde totul imediat.

Mi-a smuls manuscrisul din mînă și îl strînse la piept ca pe o comoară.

— Îndrăzniți, numai, a strigat el și o ură disperată i se aprinse în ochi. Este *Judita* mea ! A mea ! Este concepția mea, numai a mea... Ce contează, dacă... dacă...

— Dacă a mai scris-o cineva, nu ? Am văzut că aspectul moral al problemei, ca să mă exprim așa, îi scapă în întregime și că era îndrăgostit de *Judita* lui ca un copil ; cred că omul acesta s-ar fi sinucis dacă cineva ar fi vrut să-i schimbe hotărîrea.

— Poate că aveți dreptate, Folten, am spus ridicînd din umeri. Într-un anume sens, cînd omul iubește ceva, acest ceva îi aparține cu adevărat. Uitați ce vă propun : eu voi crede că libretul

dumneavoastră nu e decît un plagiat de proastă calitate, iar dumneavoastră veți crede că sînt un imbecil și tot ce doriți și cu asta sîntem chit.

A plecat profund jignit. De atunci n-am rămas în ochii lui decît un tipicar filolog, un pedant mizerabil sau mai știu eu ce. Acesta e adevărul: știa să urască ca un adevărat om de litere. În asta nu-l putea întrege nimeni.

VII. Mecena

ERAM TREI TINERI sărmani studenţi la secţia de pedagogie a conservatorului : violonistul Procházka, numit Ládíček, Mikeš cel rotofei şi somnoros, zis Fatty şi eu. Din ce trăiam, dumnezeu ştie ; poate din aceea că ne împrumutam unul altuia mereu singura bancnotă de douăzeci de coroane pe care o cîştigase Fatty într-o seară norocoasă cîntînd la pian într-un local de noapte.

Într-o zi iubitul nostru profesor şi Maestru ne-a chemat la el şi ne-a anunţat pe un ton vesel.

— Băieţi, v-am găsit un Mecena !

Se pare că venise la el un bogat prieten al artelor care i-a spus că e dispus să ajute doi sau trei viitori compozitori de talent. O sută cincizeci de coroane pe lună băieţi, ne spuse el ; nu e mult, dar dacă vă daţi interesul mai tîrziu poate fi mai mult. Deci, băieţi, să nu mă faceţi de ruşine şi să vă purtaţi cuviincios, încheia blajinul bătrîn cu emoţie. Închipuiţi-vă, că va trebui să aveţi gulerul curat şi să nu vă puneţi pălăria pe pian. Şi întindeţi-o să vă prezentaţi !

N-a trebuit să ne zică de două ori, o sută cincizeci de coroane era pentru noi un dar de necre-

zut căzut din cer. Cînd am sunat la domnul Folten ni s-a părut că sîntem o întreagă turmă de compozitori care promit, în haine negre lustruite şi ne făceam cît mai mici ca să nu pară că sîntem atît de mulţi. O subretă cu şorţ alb ne-a introdus la domnul Folten, care era aşezat în spatele unui imens birou, într-un halat galben de brocart şi scria. A ridicat capul, şi-a îndreptat ochelarii ce îl făceau să pară mai în vîrstă şi mai sever şi ne-a examinat atent unul cîte unul.

Era vădit satisfăcut de noi (nu ştiu însă de ce), fiindcă a dat din cap prietenos şi ne-a spus :

— Iată-vă, deci ! Mi-aţi fost recomandaţi de profesorul vostru. E un mare artist, domnilor ! Un mare artist şi un mare om !

Am mormăit că desigur aşa este. Pe urmă domnul Folten a sunat şi s-a ridicat. Mi-a sărit inima din loc gîndindu-mă că poate am făcut ceva rău şi ne va da afară ; Fatty gîfîia înciudat, iar Ládiček îşi rotea ochii săi mari, examinînd încăperea tapiţată cu catifea. Dar nu ne-au dat afară ; subreta cea zveltă a reapărut şi a făcut o reverenţă exact ca la teatru.

Anni, serveşte ceaiul pentru domnii, i-a poruncit domnul Folten. Şi luaţi loc, domnilor. Aici, vă rog !

Noi am răspuns printr-un mormăit că ne simţim bine în picioare, dar a trebuit să ne aşezăm în nişte fotolii cum nu mai văzusem pînă atunci. Fatty se adînci atît de mult în fotoliu că încremenii de spaimă, Ládiček nu ştia ce să facă cu

picioarele sale lungi, iar eu am luat inițiativa să angajez conversația, tușind timid. Domnul Folten s-a lăsat să cadă în fotoliu, strîngîndu-și vîrfurile degetelor sale lungi.

E un mare Maestru, repetă el încă o dată. Vă felicit domnilor că aveți un asemenea profesor. Să te consacri în întregime artei e o frumoasă vocație în viață. Frumoasă... și dificilă. Eu știu mai bine ca oricine ce chinuri trebuie să îndure un artist. În timp ce vorbea își trecea mîna lungă prin plete. Trebuie să fiți pregătiți pentru o viață dură și plină de renunțări.

Fatty Mikeš clipea din ochi îngrozit, iar lui Ládíček îi rătăceau ochii pe draperii și covoare. Domnul Folten vorbea de lipsa de înțelegere cu care sînt întîmpinați marii artiști, iar eu emiteam din cînd în cînd diferite sunete de aprobare. Această discuție a fost întreruptă de subreta care a intrat în cameră cu un platou imens ; Ládíček s-a repezit înaintea ei să-i ia curtenitor platoul din mînă, dar probabil așa ceva nu se face, căci ea a părut că nu observă gestul și a așezat în fața noastră acel splendid servici de ceai. Nu mai văzusem niciodată așa ceva : ceșcuțe ca o adiere, multe farfurioare fragile, un ceainic cu esență de ceai, o cană cu apă fierbinte, o carafă cu rom, o carafă cu limonadă, un platou cu biscuiți, un alt platou mai mic cu dulciuri și multe altele, toate acestea subreta le-așează pe masă în fața noastră. Ládíček o studia cu cea mai mare nerușinare, cu ochii săi mari de poet și arăta de parcă ar fi vrut s-o ia de mînă ; de uimire lui Fatty i se tăiase respirația și-mi făcea semn cu

piciorul pe sub masă, iar eu întreţineam conversaţia, zicînd „da" din cînd în cînd.

Serviţi-vă domnilor, ne îndemna domnul Folten, turnîndu-ne el însuşi ceaiul. Slab ? Tare ? ne-a întrebat.

În ziua aceea nu mîncasem încă nimic ; Fatty şi-a repezit mîna în sandvişuri şi ducea deja la gură o bucată de pîine garnisită frumos cu şuncă şi somon. Am mai avut timp să-i fac semn cu piciorul să aştepte. În acest timp domnul Folten îşi turnase ceaiul şi îl amesteca încet cu o linguriţă de argint ; nu-şi pusese zahăr. Am făcut la fel. Fatty, jenat, a pus sandvişul pe faţa de masă de dantelă, ca să nu murdărească farfurioara şi a început să amestece ceaiul. Domnul Folten continuă să-şi amestece gînditor ceaiul, discutînd despre soarta grea a artistului în epoca modernă. În acest timp luă un biscuit, început să-l ronţăie şi bău o înghiţitură de ceai fierbinte. Eu de asemenea, am ronţăit un biscuit şi am băut o înghiţitură de ceai fierbinte. Fatty mi-a aruncat o privire întrebătoare şi a luat şi el un biscuit. Sper că am făcut o impresie bună domnului Folten. Apoi Ládíček şi-a revenit din uimire, şi-a turnat un pahar de rom şi a început să se îndoape cu sandvişuri ; din păcate nu-i puteam face semn cu piciorul. Am spus întotdeauna că violoniştii nu ştiu să se comporte şi au o părere prea bună despre ei ; văzînd asta, Fatty a luat sandvişul şi şi-a înfipt dinţii în el. Probabil era deplasat pentru că domnul Folten l-a privit, spunînd :

Sînteți deci, pianist domnule — domnule ?

Sărmanul Fatty roși, înghiți o îmbucătură mare și așeză jumătatea de sandviș înapoi pe fața de masă.

— Mikeš, zise el înăbușindu-se. Da.

Domnul Folten îl descusu cîteva clipe în timp ce Ládíček devora liniștit sandviș după sandviș. Pe urmă mi-a venit rîndul ; domnul Folten m-a întrebat amabil de unde sînt, cine e tatăl meu, ce muzică prefer și alte lucruri pe potriva vîrstei mele. După aceea, și-a întors privirea către Ládíček. Ládíček se ridică, se întinse ca o mîță sătulă și foarte firesc se îndreptă spre pianul pe care era așezată o mică vioară cafeniu închis ; o luă, ciupi coardele cu un aer cunoscător și întrebă numai așa, cu jumătate de gură

— Un Mittelwald ?

Era primul cuvînt pe care îl rostea.

Domnul Folten era radios.

— Da. De mîna maestrului Mathias Klatz. Un moment, să vă arăt certificatul.

Eu și Mikeš ne-am uitat unul la altul. Așteaptă puțin, Ládíček, asta n-am să ți-o iert. Între timp, Ládíček Procházka și-a potrivit vioara scîrțîită sub bărbie, a trecut arcușul de cîteva ori pe coardele ei și a atacat *Cîntecul* de La Falla. Băiatul era în mediul lui, de parcă toată viața frecventase numai mecenați. Domnul Folten s-a lăsat într-un fotoliu și asculta cu ochii închiși, dînd din cap aprobator.

— Bine, zise el la sfîrșit. Nu puteți să-mi cîntați o compoziție proprie ?

Ládíček fără să clipească, porni să cînte variaţiunile sale pe un motiv copilăresc ; cîntă trei din ele şi spuse :

— Asta a fost, lăsă vioara şi se întoarse să se aşeze iarăşi în faţa sandvişurilor.

Pe urmă domnul Folten s-a uitat spre mine. M-am aşezat imediat la pian şi am atacat plin de curaj acel *Andante* al meu ; astăzi ştiu că mi-am însuşit ceva de la profesorul nostru iubit ca să compun acest *Andante*, dar pe atunci eram destul de mîndru de al meu *Opus nr. 3.* A venit apoi rîndul genialului nostru Fatty ; avea un trac îngrozitor şi a ratat remarcabila lui *Ciaconă* pe o temă atît de frumoasă. Domnul Folten n-a făcut nici un comentariu ; recunosc că mi-a părut puţin rău — e adevărat că Fatty cîntase foarte prost în ziua aceea şi că se strîmba la fiecare greşeală ca un copil rotofei care e gata să plîngă, dar *Ciacona* lui era o compoziţie atît de pură, că cine înţelege puţin muzica..., dar cine oare o înţelege cu adevărat ?

A ieşit totul bine ; domnul Folten ne-a deeclarat că ne poartă un viu interes şi cu un tact desăvîrşit ne-a dat cîte un plic închis, conţinînd fiecare — după cum am constatat mai tîrziu — două sutare noi nouţe.

În fine ne-a strîns mîna călduros, spunîndu-ne să revenim peste o lună să-i cîntăm ceva nou. Ne-am întors acasă beţi de fericire, aveam mecenatul nostru, ne credeam plini de bani şi vedeam viaţa în roz ; singur Ládíček se gîndea trist numai la subretă ; băieţi, spunea el, aţi văzut ce pantofiori avea şi ce bonetă ? Curios, cînd ne-am dus acolo pentru a doua şi a treia oară

nu ne-a mai părut nici pe departe de o frumusețe atît de deosebită ; și încă mai curios — am constatat că nu trăim de loc mai bine cu cele două sute de coroane decît fără ele. Cum vine asta, nu știu.

După o lună am dat buzna, ținînd fiecare cîteva foi de muzică sub braț ; cîte o mică compoziție dedicată Maestrului Beda Folten. Ládíček compusese un fandango pentru vioară cu acompaniament de pian, eu am pus o poezie pe muzică, iar Fatty a adus un mic rondo romantic pentru pian. Domnul Folten părea că încearcă o bucurie mare și sinceră ; s-a așezat el însuși la pian și-a cîntat melodia mea, fredonînd-o ; a cîntat și rondoul lui Mikeš, dînd mulțumit din cap. Cînta mai degrabă ca un amator, dar cu o evidentă rutină și simț muzical. După aceea am executat cu Ládíček fandango ; Ládíček introduse chiar un diabolic *pizzicato a la guitara* improvizat ; domnul Folten era de-a dreptul radios.

— Bine, băieți, sînt mulțumit de voi, spuse. Pe urmă începu să discute despre compoziție.

— Eu cred, băieți că e o eroare să compui, ce-ți trece tocmai prin minte. După părerea mea, ar trebui date teme tinerilor compozitori, și acum, băiete, să te văd ce faci din asta. Vei avea timp suficient pentru inspirația personală, cînd îți vei găsi stilul propriu. Căzu pe gînduri și adăugă : Mi-ar place, de exemplu, să tratați toți trei aceeași temă. Așa v-aș cunoaște mai bine și v-aș putea îndruma ce cale să urmați... Își trecu mîna peste frunte. De pildă... de pildă... o mică uvertură : noaptea într-o tabără militară. Noaptea di-

naintea bătăliei. E o imagine muzicală puternică, nu-i așa ?

Fatty holbă ochii.

— Și... stelele strălucesc...

Domnul Folten își acoperi ochii cu mîna.

— Nu. Mai degrabă se apropie furtuna. Văd fulgere roșii la orizont. În tabără răpăie tobele și gornistul sună.

— Ce oștire trebuie să fie ?, întreabă sec Ládíček.

— De ce ?

— Din cauza instrumentelor.

— Just, încuviințează domnul Folten, dînd din cap laudativ. Să spunem... oastea regelui Nabucodonosor, nu ? Ca să fie foarte exotic.

Fatty era distrus.

— Dar totuși sînt păgîni, izbucni el.

— Vă deranjează ? răspunse domnul Folten, privindu-l mirat.

Fatty roși și păru foarte nenorocit.

— Dar nu se știe nimic despre ei, bîigui el. Măcar de-ar fi stele... Ar fi mai ușor de exprimat !

— Artistul creator e capabil să exprime tot, își dădu cu părerea mecenatul nostru. Dar eu nu vă oblig. E numai o idee care mi-a venit.

De astă dată în plic erau cîte trei sutare de fiecare. Curios, n-au durat mai mult decît cele două de data trecută.

Asupra banilor planează probabil un blestem ciudat : fie ei puțini sau mulți, niciodată nu sînt deajuns. Se înțelege că pentru a-i face plăcere domnului Folten, am început imediat să lucrăm la tema taberei lui Nabucodonosor. Ládíček a hotărît

prompt că trebuie s-o trateze în stil „maur" și a introdus în partitură numai tobe turcești și timpane și vaiete tărăgănate îndepărtate, „ca strigătul muezinului" (numai Ládíček se încăpățîna să spună muzein) ; eu am compun un fel de nocturnă lirică în care sugeram discret stingerea într-o tabără militară ; Fatty în schimb a asudat pînă noaptea tîrziu cu tabăra lui Nabucodonosor și-și smulgea părul de disperare că nu reușește să redea „fulgerele roșii la orizont".

— Nu pot să renunț la stele — o noapte fără stele, afirma el deznădăjduit nu e noapte ; e o gaură neagră și pustie.

În cele din urmă a compus un mic largo eroic pentru pian, poate cel mai bun lucru pe care l-a scris Fatty pînă atunci, dar asta nu avea mai nimic comun cu o tabără militară.

Binevoitorul nostru Mecena era foarte satisfăcut : examina creațiile noastre cu ochelarii pe nas, mișcîndu-și încet buzele.

— Nu e rău, mormăia el cu un aer cunoscător în fața partiturii lui Ládíček. E o idee bună, motivul acesta al sacalilor.

Ládíček ne făcu semn cu piciorul să nu pomenim nimic de muzeinul său. Am primit laude pentru motivul stingerii, dar înaintea largo-ului lui Fatty s-a încruntat și a început să se scarpine cu scobitoarea în ureche.

— Cam rece, se pronunță el. Îi lipsește grandoarea.

— Așa e, șopti Fatty distrus.

— Ascultați, o mică pastorală v-ar conveni poate mai bine, decise domnul Folten. Imaginați-vă o

turmă de oi... și un tînăr păstor cîntînd din fluier un cîntec de dragoste...

— Da, murmura Fatty clipind docil din ochi, iar pe fața lui bucălată se așternu o expresie de groază ; broboane de sudoare îi acoperiră fruntea, cînd încercă să-și reprezinte turma aceea de oi și cîntecul pastoral de dragoste. Ládíček primi ca temă marșul triumfal al unei căpetenii barbare.

— Cam în felul acesta, spuse Ládíček prompt și începu să bată cu degetele în masă un marș barbar.

Mie, domnul Folten mi-a încredințat cîteva versuri să le pun pe muzică. Se pare că era un cor de femei care jelesc grozăviile războiului. Versurile acelea mi se păreau înspăimîntătoare, nimic altceva decît : „Ce durere, ce durere" și alte asemenea lucruri. Dar pe atunci mîna domnului Folten era încă foarte larg deschisă și ne străduiam să-i fim cît mai mult pe plac.

— Știi ce, Fatty, i-am spus, am să-ți fac eu turma asta de oi, cu fluierul și cîntecul de dragoste : behăiturile și visele de dragoste sînt tocmai specialitatea mea. Iar tu în schimb, o să pui pe muzică acest „Ce jale". Ești parcă făcut pentru „Ce jale" și pentru corul de mame. Domnul Folten n-o să afle nimic.

Cîntecul de dragoste mi-a reușit atît de bine că pudicul Fatty a roșit ; avea numai gîngureli și gemete pasionate.

— Ascultă, a protestat Fatty, nu pot să-i dau asta, mi-ar rîde în nas ! Am eu față pentru așa ceva ?

În schimb el a tratat „Ce jale, ce jale" în contrapunct ca un admirabil *cantus firmus ;* îi adăugase ecou și îl termină pe o monotonie lentă de alto, de te lua cu frig.

Cînd i-am înmînat domnului Folten lucrările noastre, nu și-a ascuns satisfacția ; numai lui Fatty i-a aruncat o privire aproape dojenitoare pentru pastorala mea.

— E rece, i-a spus cu regret. Frumos lucrată, dar fără pic de pasiune.

— Așa e, îngăimă Fatty nenorocit. Mecenatul nostru părea să-l fi luat la ochi.

— N-ați iubit încă niciodată, nu-i așa ?

— Nu, șopti Fatty pocăit.

— E o lipsă, decretă domnul Folten. Artistul trebuie să iubească cu pasiune, nestăvilit, dionisiac.

— Da, oftă Fatty, clipind îngrozit din ochii săi mici ; îi era teamă probabil că data viitoare mecena îi va cere dovezile unei pasiuni frenetice.

În locul lor i-a dat însă ca temă de compoziție „motivul unei tinere fecioare mergînd cu amfora la fîntînă". A respirat vizibil ușurat ; era un subiect pentru el. Eu trebuia să compun recitativul unui herald care anunță războiul, iar Ládíček un duet de dragoste între un păstor pe nume Ezron și o oarecare Judita. Eu am compus acest duet, iar Ládíček căruia îi plăcea fanfara a făcut pe heraldul ; a adăugat șase tromboane.

— Șase tromboane, omule, jubila el, astea se aud !

Domnul Folten era cît pe-aci să ne îmbrățișeze cînd i-am adus partiturile. Era patern mulțumit de noi.

— Băieţi, voi păstra aceste partituri pentru ziua cînd veţi fi mari muzicieni. Văd că faceţi progrese.

Noi îl iubeam sincer ; era generos şi pasionat după muzică : ce se poate cere mai mult de la un om ? Ne întreba ce fel de viaţă ducem, dacă avem relaţii şi alte asemenea lucruri.

— Aşa nu merge, băieţi, ne zise el energic, ar trebui să vă introduc puţin în lume. Un mare artist trebuie să ştie să se poarte, chiar în cercurile cele mai înalte. Trebuie să fie ca un prinţ. Va veni o zi cînd veţi mînca cu regii la masă şi veţi iubi cele mai nobile prinţese.

Fatty se zgîia îngrozit, în timp ce Ládíček se mulţumea numai să clipească de parcă ar fi vrut să spună :

— Cît despre prinţese, atunci imediat.

— Aşteptaţi, reluă domnul Folten. Eu primesc aproape săptămînal o societate de muzicieni. Artişti remarcabili, intelectuali, critici şi alţi oameni de felul acestora... O societate foarte intimă, dar care ar putea să vă fie odată de folos, nu ? Vă veţi crea o serie de relaţii ce sînt indispensabile pentru un artist. Cel puţin vi se va deschide drumul spre succes. Ce haine aveţi, băieţi ?

A reieşit că cele mai bune costume ale noastre erau cele de pe noi.

Domnul Folten ne-a examinat cu un ochi critic, strîmbînd din nas.

— Aşa nu merge. Ştiţi ce, am să vă comand smochinguri frumoase, iar voi veţi cînta din compoziţiile voastre în zilele cînd primesc, vreţi ? Pentru voi acesta va fi cel mai bun debut în viaţă.

Se bucura vădit că poate să ne facă şi acest

serviciu ; ne-a trimis la un croitor foarte șic, spunîndu-ne să revenim să ne arătăm cu hainele cele noi.

Ei bine, am venit ; era o zi fierbinte de vară și aveam impesia că toată lumea întoarce privirea după noi, văzînd plimbîndu-se pe stradă în plină zi trei tineri în ținută de seară. Înalt, Ládíček, pășea cu o nonșalanță de prinț frumos și de mare rang, eu mă simțeam de parcă aș fi mers la confirmare în timp ce Fatty transpira și-și umfla obrajii cu un aer nenorocit, ca și cum ar fi mers la eșafod în acest smoching ce-l strîngea la răscroială. Domnul Folten își plesni palmele în fața cămășilor și a pantofilor noștri.

— Așa nu merge, băieți, spuse el. Mai trebuie să vă cumpărați papioane, cămăși și pantofi de lac ; și reveniți joia viitoare la ora opt, voi avea lume. Mi-ar place să cîntați compozițiile pe care mi le-ați dedicat.

Deci, joi ne-am făcut apariția, la mare ținută la ora opt fix : Ládíček nonșalant ca un prinț, eu emoționat ca pentru o mare ceremonie, iar Fatty Mikeš rigid de trac, ca de lemn. Am sunat la Folteni și un lacheu cu ciorapi de mătase și perucă albă a venit să ne deschidă.

— Doamne sfinte, suspină Fatty, dar Ládíček intră maiestuos de parcă ar fi avut acasă o duzină de lachei ; de unde o fi apărînd asta la violoniști ! În antreu nu era nimeni.

— Domnii sînt muzicieni ? întrebă lacheul. Poftiți înăuntru, vă voi anunța domnului.

Ne-a înghesuit într-o cămăruță și ne-a lăsat acolo să ne uităm unul la altul. Domnul Folten a

apărut o clipă mai tîrziu într-o haină de catifea maro, cu cravata fluturînd.

— Salut, băieți, salut, spuse el în grabă și cu un aer distrat, voi comanda imediat să vă aducă ceva de mîncare.

Și a dispărut.

După cîteva minute a intrat pășind cu pași ușori subreta cu platoul. Trebuie să mîncați, declară ea. Ládíček băgă în gură un sandviș și începu să se lege de ea, făcîndu-i complimente, pe care ea le primi foarte firesc, scîncind „stai liniștit" și alte asemenea lucruri... Lui Fatty i se uscase gîtul încît nu putea să înghită nimic, iar eu mezinul trio-ului nostru eram într-un fel nedumerit, dar nu știam de ce. După ce subreta scoase limba la Ládíček și dispăru, acesta ridică din sprîncene și spuse :

— Băieți, îmi face impresia.

— Cum, oftă Fatty cu un aer abătut.

Ládíček strînse din umeri.

— Mai bine m-aș duce acasă.

Pe urmă lacheul reapăru în ușă.

— Maestrul Folten vă așteaptă.

L-am urmat, unul după altul. Domnul Folten cu haina lui de catifea maro, stătea în salonul mare, alături de o doamnă banală și de loc frumoasă care surîdea vag.

— Draga mea, spuse domnul Folten galant, permite-mi, să ți-i prezint pe tinerii mei prieteni.

Noi am mormăit ceva despre cinstea deosebită care ne-a făcut-o și am sărutat mîna mică și moale a doamnei Foltýnová. Între timp domnul Folten întîmpina jovial primul invitat.

— Poftiți, poftiți, trîmbița el cu entuziasm, simțiți-vă ca la dumneavoastră acasă !

După care sosi un al doilea și un al treilea invitat, domnul Folten nu ne mai băga în seamă. Ládíček m-a înghiontit :

— Privește, nici un smoching.

Formam toți trei o insuliță neagră într-un colț în timp ce domnul Folten, la intrare, scotea exclamații cordiale de bun venit, iar doamna lui întindea mîna invitaților, cu un surîs timid și amabil. Invitații soseau unul după altul, aruncau cîte o privire întrebătoare și rece spre grupul nostru îmbrăcat în negru și intrau cu un pas suplu în salonul vecin, unde probabil era bufetul.

Ne era din ce în ce mai cald : nimeni nu era în smoching. Și nimeni nu ne adresa un cuvînt.

— Ce e de făcut ?, am întrebat eu în șoaptă.

— Așteaptă, șuieră Ládíček și-i dădu un ghiont în coaste lui Fatty care stătea încremenit ca un idol gras și scurt de picioare.

— Mișcă-te puțin, omule !

Fatty a început într-adevăr să clipească și să se frămînte.

— Ar trebui să ne despărțim, șopti Ládíček furios, să nu ne mai vedem atît de bine !

— Unde ? oftă Fatty îngrozit.

Era gata să plîngă, fără îndoială — de umilință sau de așa ceva ; buzele lui de copil se strîmbau și tremurau. Ládíček pălise și-și încrunta sprîncenele ; în clipa aceea arăta superb. Dar iată că domnul Folten conduce la bufet o personalitate fără îndoială celebră, judecînd după entuziasmul debordant cu care o întîmpinase. Ládíček s-a apropiat și s-a înclinat ușor.

— Permiteți-mi domnule, zise el cu o voce puternică, să vă prezint pe compozitorul Mikeš.

Celebra persoană îl privi mirat, iar sărmanul Fatty se înclină speriat ca un sac de făină moale. Domnul Folten roşi şi înghiţi în sec.

— Da, da, spuse el iute şi nervos. Un compozitor foarte talentat. Şi dînsul e domnul — domnul — domnul Procházka.

Ládíček întinse mîna celebrei personalităţi cu o noblеţe insolentă de prinţ.

— Îmi pare bine, domnule.

— Cine era ăsta ? şopti Fatty înlemnit.

— Nu ştiu, răspunse Ládíček indiferent şi morocănos.

Domnul Folten care se întorcea de la bufet, se îndreptă drept spre noi.

— Domnilor, spuse el cu o furie liniştită, nu uitaţi că aici nu sînteţi invitaţi, ci „muzicanţi plătiţi", spuse calm Ládíček terminînd fraza. „Cum doriţi".

Domnul Folten se răsuci pe călcîie şi-şi reluă locul la intrare. În acest timp grupuri de invitaţi veniţi de la bufet, începeau să umple marele salon.

— Veniţi, prieteni, şopti Ládíček. Haideţi în salonul de muzică.

Acolo era în mijlocul camerei un pian Steinway, iar pe el Mittenwald-ul cafeniu închis. Şi compoziţiile noastre dedicate maestrului Beda Folten, cu dedicaţia caligrafiată. Ştiu bine că din partea noastră a fost o revoltă de servitori, dar n-aveam încotro. Am pornit deodată să zdrăngănim, tramtada, tramtadada, săltînd pe pardoseală, eu şi Fatty loveam în pian la patru mîini, Ládíček cu Mittenwaldul la bărbie, pe scurt un scandal clasa întîi, de cîrciumă. Fatty rînjea cu însufleţire, iar

Ládíček se răsucea şi se înălţa ca un veritabil primaş ţigan ; puşlamaua îşi mai lăsase o şuviţă de păr pe frunte. Feţe îngrozite apăreau în uşă. Zdrăngăneam cu mai mult foc, iar Ládíček îşi umfla pieptul şi se înclina mai mult şi se pregătea fără îndoială să cînte la urechea invitaţilor. Dar în aceeaşi clipă, domnul Folten intră, trîntind uşa. Era palid şi tremura de furie.

— Aţi înnebunit, voi — voi.

— Scuzaţi-ne, domnule, spuse Ládíček ridicînd din sprîncene surprins, ne gîndeam că sîntem fanfara castelului.

Treizeci de secunde mai tîrziu eram în stradă ; dar ne simţeam uşuraţi. A doua zi dimineaţă i-am trimis înapoi domnului Folten costumele noastre noi, dar Ládíček răzbunător mai făcu rost de o lumînare ca să picure cu ceară smochingul său.

Am avut atunci sentimentul că ne-am înşelat asupra protectorului nostru ; de atunci, ca muzicieni a trebuit să îndurăm multe şi n-a fost cu nimic mai bine. De altfel şi noi l-am înşelat pe domnul Folten : nici unul dintre noi nu a devenit compozitor. Sărmanul nostru Fatty, genialul nostru Mikeš a murit curînd după aceea de boala lui Parkinson în urma unei gripe ; Ládíček Procházka a dispărut undeva nu se ştie cum în Rusia, iar eu după cum se poate citi pe afişe nu sînt decît „la pian Vaša Ambrož".

★ ★ ★

VIII. Două observaţii

DOAMNA CARLA FOLTÝNOVÁ a făcut aluzie în povestirea sa la două persoane care au jucat un rol incontestabil în viaţa şi opera lui Beda Folten, chiar dacă episodic. Din motive lesne de înţeles nu a fost posibil să obţinem mărturiile lor despre defunctul compozitor ; pentru continuitatea expunerii în timp şi în spaţiu vom insera aici cîteva date şi amănunte pe care le-am putut strînge direct sau indirect, în legătură cu cele două persoane amintite.

Prima este „cîntăreaţa străină" cum a denumit-o doamna Carla Foltýnová. Într-adevăr fusese cîndva una dintre cele mai celebre stele de operă, iar despre capriciile ei de primadonă, amorurile şi bijuteriile ei, despre onorariile şi contractele ei desfăcute se povesteau lucruri de necrezut. Pe timpul cînd a fost oaspetele scenei noastre, gloria ei de cîntăreaţă apusese de mult ; trecuse cu mult de cincizeci de ani în timp ce Beda Folten abia împlinea treizeci de ani. Cu toate acestea, mai era încă o prezenţă feminină atrăgătoare, iar apariţiile sale pe scenă nu au fost un insucces atît de mare pe cît s-a menţionat ; arta ei actoricească producea cel puţin încă o puternică impresie.

Autorul acestor rînduri a fost la operă în seara cînd a cîntat în *Carmen* ; în pauză l-a întîlnit pe Beda Folten în foaier.

— Cum v-a plăcut ? l-am întrebat.

Folten a făcut o mică grimasă.

— De loc, spuse sec. Prea bătrînă.

— Cum să nu, i-am răspuns, ţine-ţi seama că era deja celebră pe timpul cînd era amanta lui...

Şi i-am numit unul dintre cei mai cunoscuţi compozitori de operă din lume care pe atunci trebuie să fi murit de cel puţin douăzeci de ani. Asemenea lucruri nu se spun din răutate, ci mai degrabă pentru că nu se poate face altfel.

Beda Folten holbă ochii la mine.

— Într-adevăr ? Dar e formidabil ! De unde ştiţi ?

— E un lucru bine cunoscut, am spus. Pe urmă a fost a unuia şi a altuia şi am numit un suveran, un cunoscut tenor şi un scriitor celebru ceea ce produse o impresie colosală asupra lui Folten.

— Ascultaţi, trebuie să fie o femeie minunată, exclamă el cu admiraţie. Aş vrea s-o cunosc !

Cînd cortina a căzut după final, l-am văzut pe Folten stînd în primul rînd de scaune ; aplauda ca un nebun, cît p-aci să cadă în fosă. A rămas acolo aproape ultimul şi aplauda cu înverşunare ; a aşteptat pînă cînd celebra divă s-a înclinat special pentru el şi i-a trimis o bezea.

Două zile mai tîrziu a fugit cu el undeva în Alpi ; ea urma să mai cînte în *Madame Butterfly* sau în nu ştiu care operă şi asta a fost încă una din escapadele ei legendare. După alte trei zile Beda Folten a sunat la mine, distrus şi atît de emoţionat că îi tremura bărbia.

— Vă rog şoptea el, vă rog, lăsaţi-mă să rămîn cîteva zile la dumneavoastră nu vreau să mă întorc încă acasă...

Am plesnit din palme.

— Cum, Afrodita aia bătrînă v-a şi expediat ?

Roşi şi se încruntă ofensat.

— Cum puteţi să vă închipuiţi aşa ceva, zise el printre dinţi. S-a îndrăgostit de mine la nebunie... o femeie teribilă ! Veţi vedea că va veni să mă caute... Nu vreau să mă găsească.

— Folten, i-am spus eu, de ce a-ţi fugit de fapt cu ea ?

Buzele îi tremurau şi înghiţi cu greu.

— Pentru că... pentru că mi-am închipuit că e cine ştie ce de capul ei, chiar dumneavoastră mi-aţi enumerat toţi bărbaţii care au iubit-o...

A rămas la mine aproape o săptămînă ; din unele insinuări şi vorbe rostite la întîmplare am dedus că a închiriat cu ea o vilă undeva pe malul lacului Wolfgang ; dar chiar în prima noapte a izbucnit un scandal teribil, iar neîmblînzita zeiţă a operei i-a aruncat în cap un serviciu întreg de cristal. După cum se pare, a doua zi dimineaţă, ea a plecat în Italia, iar Folten s-a întors discret.

Mi-era milă de el în această poveste. Cred că în general el nu a avut ceea ce se numeşte o rătăcire amoroasă, ci mai degrabă un fel de ambiţie ; pentru că ea fusese amanta unuia dintre cei mai mari compozitori, a unui rege şi dumnezeu ştie a cui sau mai bine, pentru că ea însăşi era atît de celebră şi renumită, cine ştie ; uneori îmi spun că poate măcar pe această cale, a vrut să devină urmaşul acelui compozitor şi creator strălucit care

o iubise cîndva. I s-a părut fără îndoială o soartă demnă de un mare artist, să-şi ardă degetele la această flacără aproape istorică. Încă mulţi ani după aceea îi plăcea să arate o urmă de cicatrice pe gît şi pretindea că era amintirea unei lovituri de pumnal. De gelozie, spunea el. Pe urmă insinua misterios că i-a făcut-o diva aceea, cea care ştiţi bine, a fost amanta acelui compozitor celebru. Şi mie mi-a povestit această versiune ; fără îndoială, uitase că eu fusesem implicat ceva mai îndeaproape în această aventură.

Cealaltă persoană pe care doamna Foltýnová a menţionat-o în amintirile ei este „Kanner orbul". E vorba probabil de Ladislav Kanner, azi dispărut, care a fost destul de cunoscut la timpul său în anumite cercuri muzicale şi în locurile cele mai dubioase ale vieţii de noapte pragheze. Într-adevăr era aproape orb şi era muzician ; dar, unde a învăţat să cînte nimeni nu ştia. Ura cu fanatism conservatorul şi n-avea decît dispreţ pentru „domnii muzicieni savanţi" : era de ajuns să i se atragă atenţia asupra cuiva că e un „domn de la conservator", că era gata să-l strîngă de gît într-un acces de furie. Era mic, chel şi grozav de murdar, cu o faţă care amintea puţin de Verlaine sau Socrate. Locuia după cum se pare, undeva lîngă Olšany, într-o baracă de scînduri unde desigur nu avea pian, şi nimic altceva ; nu se ştie din ce trăia, dar pe la miezul nopţii puteai să-l găseşti într-o cîrciumă sau alta, între Žižkov şi Košíř, cel puţin era acolo o chelneriţă grasă şi un pian dezacordat ; era deja beat criţă, aiura şi ochii sticloşi şi orbi îi ieşeau din cap. Din cînd în cînd se ridica

și se așeza la pian ; cînd era beat, se ducea întotdeauna să cînte la pian cum alții merg la toaletă ; era la el ca un fel de secreție de nepotolit, imperioasă și murdară. Parodia uneori sardonic și turbat compozițiile „domnilor muzicieni", dumnezeu știe, unde le auzea, la stilul de viață pe care-l ducea ; alteori cînta numai pentru sine improvizații sălbatice și lugubre ; alte dăți cînta pentru bani, dar niciodată compozițiile altora sau cîntece.

Cînd i se spunea, Kanner, cîntă-mi valsul din *Cavalerul Rozelor* sau altceva, răspundea cu o voce șuierătoare, scrîșnind cioturile dinților săi cafenii.

— Kanner nu cîntă !

Trebuia să-i zici :

— Kanner, Kanner, cîntă-mi că nu dau doi bani pe întreaga lume. Kanner, cîntă-mi ceva că-i sucesc gîtul fetei mele, tîrfei ăleia ordinare. Kanner, cîntă-mi ceva cît se poate de obscen.

Și imediat Kanner începea să cînte. Eu însumi nu sînt muzician, deși iubesc nespus muzica ; dar într-o seară, l-am dus intenționat cu mine pe un dirijor foarte cunoscut în localul de noapte unde Kanner tocmai cînta la pianul său dezacordat. Asculta atît de încordat și de înfrigurat că făcea grimase ca un dement.

— Omule, îmi spuse el cu o voce răgușită strîngîndu-mi mîna, băiatul ăsta are geniu ! Dumnezeule, cîinele ăsta nici nu știe ce cîntă ! Așteptă-ți, și fața i se deformă din nou de un tic nervos, așteaptă, ce cîntă acolo ?... Doamne, ce porc ! Auziți, acum-acum.

Și Kanner începu să puncteze rapsodia lui barbară într-un ritm nerușinat, rînjind gutural.

— Încă, încă ! croncănea el și sălta pe taburetul pianului ca un apucat. Și încă ! Așa !

N-am putut să-l reţin pe dirijorul meu ; a sărit în sus, s-a îndreptat spre Kanner și i-a pus o hîrtie de o mie de coroane pe pian.

— Porcule, îi spuse orb de iritare, și acum vei cînta ceva demn de un muzician atît de mare și de genial cum eşti dumneata, vită !

Kanner s-a ridicat livid și furios, am crezut că se va năpusti asupra dirijorului meu și-l va strînge de gît, cînd colo făcu cîţiva paşi îndărăt și începu să înjure :

— Kanner nu cîntă ! Kanner nu cîntă !

Maestrul îl luă de guler.

— Kanner i se adresă el amenințător.

Deodată Kanner făcu o grimasă stranie aproape jalnică.

— Știu ; îngăimă el cu o luciditate neașteptată. Dumneavoastră sînteţi...

Și rosti numele marelui dirijor, nu pot să înţeleg cum de l-a recunoscut omul acela pe jumătate orb.

— Ei bine, bombăni dirijorul printre dinţi, cînţi ca lumea ?

Kanner părea gata să cadă în genunchi.

— Maestre, vă rog, horcăi el, vă rog, nu... vă rog... Nu, în faţa dumneavoastră... !

— De ce ?

Kanner tremura ca o frunză.

— Sînt un porc, Maestre... Nu mai sînt în stare... vă rog, lăsaţi-mă.

— Kanner, vino să stai lîngă mine, spuse Maestrul. Și poţi să mă tutuieşti. Și eu mă pricep puţin la muzică, știi ?

A fost o seară ciudată, Kanner bolborosea ceva cu anevoie și îl pironea pe maestru cu ochii săi holbați, distruși de glaucom, cu o adorație disperată și fanatică ; cînd se pronunța înaintea lui numele lui Bach, Beethoven sau Smetana sau alte asemenea nume, își lovea fruntea de masă și mormăia :

— Maestre, nu sînt vrednic...

Apoi totul s-a stricat ; la masa noastră a venit să se așeze un zugrav care se tutuia cu toți.

— Și eu sînt artist, striga el. Kanner cîntă.

— Kanner astăzi eu voi cînta pentru tine, spuse Maestrul, și se așează la pian. Îți amintești de asta ? Kanner își lovea fruntea de masă și începu să plîngă cu sughițuri.

— Nu sînt vrednic.

— Kanner îți amintești de asta ? Mai recunoști asta ? E Glück... Dar asta ? E Händel. Maestrul nu era un pianist prea bun, dar avea o memorie extraordinară. Și recunoști bucata asta de Bach ?... Așteaptă, acum vine pasajul acesta. Ascultă, Kanner ?

S-ai fi zis că se celebra o misă haotică pentru sufletul pierdut al unui om ; sau că se alungă înfrigurat diavolul. Era palid și zbîrlit și același tic nervos îi chinuia fața ; niciodată nu îl văzusem atît de neînduplecat și îndîrjit concentrat asupra muzicii.

— Kanner, fii atent acum ! Asculți ? Omule ? Doamne, ce muzică ! Nu ești încă demn ?

Dar Kanner scutura disperat din cap.

În zori l-am condus pe maestrul dirijor spre casă. Era întunecat ca un diavol.

— Păcat de licheaua asta afurisită, bombănea el disperat. Omul ăsta are mai multă muzică într-un deget decît am eu în amîndouă mîinile !

Şi maestrul nu era dintre cei care au impresie proastă despre ei înşişi.

Am povestit această întîmplare numai pentru că ea poate va face să se înţeleagă ce fel de om era Kanner. E cu atît mai ciudat că el s-a înhăitat cu Beda Folten sau mai degrabă Folten cu el. Cine îl cunoaşte pe elegantul Folten, scos parcă din cutie, cu chica sa pompoasă, cu monoclu la ochi şi brăţara de aur la încheietura mîinii, pe mondenul, distinsul şi sociabilul Folten nu puteau de loc să înţeleagă cum suporta el compania unei creaturi atît de deplorabile şi decăzute şi nu numai că o suporta, dar întreţinea cu Kanner cele mai intime relaţii. Puteau fi văzuţi împreună în cafenelele mizerabile unde cînta Kanner ; de obicei, Folten îl aşeza în maşina lui şi îl ducea la el acasă. Lăsă să se înţeleagă că încearcă să-l salveze din punct de vedere moral şi artistic în acelaşi timp însă îl îmbăta la neştire şi pînă la urmă el însuşi a decăzut de parcă s-ar fi aflat sub influenţa lui pustiitoare. Se neglija vizibil şi aproape ostentativ, ţinînd fără îndoială să treacă drept un boem nepăsător şi cam depravat. Împărtăşea cu patimă disprețul lui Kanner pentru domnii muzicieni savanţi. „Omul trebuie să aibă muzica aici", striga el, bătîndu-se în piept „şi nu pe o diplomă" ; „Kanner o să le mai arătăm noi acestor pedanţi ! Trebuie să fii posedat de muzică", urla el, rotindu-şi ochii, creaţia e o nebunie şi o încîntare ! Kanner consimţea, dînd din cap şi bîiguia cuvinte

incoerente ; pe urmă Folten îl așeza în mașină și plecau. Bizară pereche.

De ce s-au despărțit după un timp nu se știe. Într-o zi, l-am întîlnit pe Folten din nou monden, parfumat și cu monoclu și l-am întrebat ce face Kanner. S-a încruntat, strîmbînd din nas.

— E un tip imposibil, bodogăni el pe un ton reprobator. E un caz disperat. Am încercat să-l salvez, dar...

Și cu un gest al mîinii sale îngrijite, cu lănțișorul de aur la încheietură arătă zădărnicia eforturilor sale.

Pe urmă, într-o noapte, l-am întîlnit pe Kanner pe stradă, beat desigur ; l-am întrebat în treacăt de Folten. Bolborosi ceva din care rezulta că Folten ar fi vrut să-l ucidă cu un cuțit. Și numele unei oarecare Judita revenea în delirul său.

— Judita a fost totuși a mea... bîiguia el, nu avea dreptul... n-avea dreptul... Nu-mi pasă de banii lui, domnule, scrîșnea el furios din dinți, puteți să-i spuneți, domnule ! Și să-i mai spuneți că nu i-o las pe Judita !

Am crezut la început că vorbea despre acea operă cu care Folten ne îmbuiase capul ; dar după aceea mi-am adus aminte de o cafenea mică unde mergeam împreună și unde servea o chelneriță pe care ei o porecliseră Judita, o păcătoasă mare și brună. Cred că la amîndoi le sfîrîiau călcîiele după ea și în tot cazul Kanner era îndrăgostit la nebunie de ea ; acolo l-am auzit într-o zi improvizînd „cîntecul Juditei", era un fel de triumf sexual sălbatic, nu pot să găsesc cuvîntul potrivit ; regret numai că maestrul dirjor nu l-a ascultat. Deci e posibil ca ei să se fi certat din cauza aces-

tei Judite ; dar amintirile doamnei Foltýnová par mai degrabă să confirme prima ipoteză a scriitorului.

Am spus deja că Ladislav Kanner a dispărut puțin după aceea ; a încetat pur și simplu să se mai arate în localurile lui obișnuite și a dispărut fără urmă, iar pînă ca unul dintre tovarășii lui de chef să-și amintească de el a curs multă apă pe gîrlă. Fiecare generație de artiști își are originalii săi ; dar acest muzician nebun și pe jumătate orb a dispărut însă prea devreme, fără să-și găsească locul pe care îl merita cel puțin în cronica epocii sale.

IX. Orchestrația JUDITEI

RELAȚIILE MELE cu răposatul domn Folten au fost de scurtă durată și la drept vorbind de ordin pur profesional. A venit într-o zi să mă caute la operă unde pe atunci eram corepetitor cu o rugăminte ciudată : să-l ajut la orchestrația operei sale *Judita* pe care zicea că o terminase. Mi-a spus că în muzică este de fapt un autodidact ; că din copilărie cîntă la pian și iubea cu pasiune muzica, dar împrejurările nu i-au permis să-și facă studiile la conservator.

— Poate, îmi zise, sînt mai mult poet ; am fost captivat de subiectul *Juditei* și la început n-am vrut să scriu decît o dramă cu acest subiect. Nu am nici o vină, dar de fiecare dată cînd scriam o scenă, un dialog, expresia muzicală îmi venea ca de la sine în minte, obsedant și triumfător. Personajele cîntau acolo unde trebuiau să vorbească. Ce era să fac ? Am scris o operă. Strînse din umeri încurcat. Așa s-au dezvoltat pas cu pas textul și muzica. La ora actuală opera mea e aproape gata, dar nu știu ce să fac mai departe. Îmi lipsesc unele cunoștințe tehnice, aș spune meșteșugărești, de pildă ceea ce ține de orchestrație.

— Scuzați-mă domnule, i-am spus eu nu e nimic meșteșugăresc într-o operă de artă. Întreaga artă trebuie să fie un meșteșug desăvîrșit. N-aveți dreptul să vorbiți în felul acesta domnule, i-am spus. Orchestrația nu e un meșteșug. Gîndiți-vă la Berlioz, domnule. Sau mai bine citiți partitura lui *Don Juan*. Meșteșug, asta, haida-de! În felul acesta nu e posibil să ne înțelegem.

Mi-a cerut scuze că n-a vrut să spună asta „că ceea ce îi lipsește stringent e o anumită experiență tehnică și cunoașterea legilor compoziției muzicale" ; că n-ar avea nevoie decît de un fir conducător și de sfaturi pentru a putea continua munca sa, de asta apelează la mine să-l ajut ; și după aceea mi-a propus un onorariu ce m-a surprins prin generozitatea sa.

— Nu se poate, domnule Folten, i-am spus eu. Nu pot să primesc. Pot să vă dau numai lecții, dacă nu veți găsi pe cineva mai competent ; eu mai curînd vi l-aș recomanda pe cutare sau cutare, și i-am numit cîțiva muzicieni buni. Specialitatea mea e mai mult muzica vocală, i-am spus, dar, dau și lecții. Atît pe oră. Dar, dacă e vorba de orchestrație eu vă recomand pe altcineva. La instrumente nu mă pricep, domnule Folten. Vocea umană îmi ajunge. Nu, imposibil.

— Numai că eu contez pe ajutorul dumneavoastră, spuse. Se afirmă că sînteți cel mai sever și mai exigent dintre muzicieni. Ceea ce îmi lipsește e tocmai această mare disciplină, zise. Mi-e teamă ca expresia mea muzicală să nu fie excesiv de anarhică. Vă mărturisesc că sînt puțin barbar de felul meu. Știu, spuse, că există în mine un surplus de forță creatoare și de fantezie ; dar mă

întreb, dacă ceea ce lipsește operei mele nu e acea ordine pură și adecvată.

— Nu e posibil, domnule Folten, i-am zis eu. Această ordine trebuie să o aveți în dumneavoastră. Iată ce vă propun, mă voi uita pe opera dumneavoastră ; dar, nu pot să vă învăț ceva ce nu vă stă în fire. Regret, dar nu stă în puterile mele. Un subiect biblic ca *Judita* continuai eu, e un lucru prea serios, domnule Folten, chiar dacă e un apocrif. Eu am încercat psalmii, domnule, și știu ce înseamnă. E greu, extrem de greu.

Am convenit să vin la el să-mi cînte pasajele principale din *Judita* sa și că vom vedea după aceea ce avem de făcut. Am venit la ora fixată ; domnul Folten m-a întîmpinat cordial și a început să-mi vorbească despre concepția de ansamblu a *Juditei* sale.

— Așa nu, vă rog, i-am spus eu, mai întîi acțiunea și apoi fiți bun și cîntați-ne opera dumneavoastră. Bucată cu bucată, domnule Folten. Rînd cu rînd. Ceea ce nu e scris în rînduri, nu se află în concepție.

— Cum doriți, zise. Deci mai întîi e prologul în fața porților Bethuliei. Imaginați-vă un peisaj bucolic cu un motiv de dragoste la fluier. E dimineață și tînăra Judita merge cu ulciorul la apă.

— În fața porților ? am întrebat eu. E o eroare. În orașele întărite fîntînile trebuiau să fie în interiorul zidurilor. Așa nu merge.

— Poate că n-are atîta importanță, se apără domnul Folten. Aici e vorba de muzică și nu de istorie ! Părea contrariat. Ei, și apoi sosește crainicul lui Holofern însoțit de gornișți și cheamă orașul Bethulia să se predea. Orașul refuză. Se dă

alarma, iar corul femeilor boceşte ororile războiului ce se apropie. Acesta e prologul.

— Binevoiţi şi cîntaţi-mi-l, am spus eu. Muzică pe această temă, asta mai lipseşte.

Se aşează la pian. Nu cînta, ce-i drept, prea curat dar avea dexteritate. După episodul tinerei fete mergînd la fîntînă se opri.

— Aici îmi lipseşte trecerea pentru a introduce trompeţii şi mesagerul, se scuză el. Nu ştiu cum să ajung de la această pastorală la fanfare. Asta trebuie s-o ştiţi dumneavoastră, i-am zis eu. Numai dumneavoastră ştiţi ce se întîmplă în operă. Continuaţi !

Reîncepu să cînte şi interpretă el însuşi aria crainicului. Apoi se opri din nou.

— Acum oraşul refuză să se predea lui Holofern. Nu este încă gata. Acum se dă alarma, spuse, lovind clapele. Şi bocetele femeilor.

Totul a durat 18 minute.

— Aşa, nu se poate, domnule Folten, i-am spus eu. Nu merge de loc. Puteţi s-o aruncaţi şi să începeţi din nou totul.

Era de-a dreptul distrus şi înghiţea anevoie în sec.

— Credeţi că e atît de rea ?

— În întregime rea, am spus eu. Regret, dar trebuie să v-o spun. În cea mai mare parte, aveţi acolo lucruri bune dar ansamblul este rău. Pastorala aceea e Debussy ; dar, păstorul acela cu fluierul, nu merge, domnule Folten. E un păstor rococo. Nu puteţi să puneţi în *Judita* un păstor rococo. Păstorul biblic era un nomad, domnule, un nomad cu suliţă. Un muzician trebuie să gîndească. Episodul acela al tinerei fete cu ulciorul

e reușit, aproape clasic. Muncă curată, domnule; dar fluierul nu i se potrivește de loc. Are ceva de faun. E deplasat, domnule, nu sună suficient de grav și de clar. Credeți-mă e absolut exclus. Fanfarele acelea, cîntă din Verdi și din Aida. E bine făcut, domnule, strălucitor, dramatic, grandios, dar eu n-aș pune-o acolo; acolo ar trebui ceva mai sobru. Episodul alarmei din oraș e rău. E verism, dacă îmi permiteți, e naturalism, nu e muzică. Pe urmă aveți corul acela al femeilor cu textul „ce jale". Foarte bine, domnule Folten. Excelent. Dar e păcat să pui asta într-o operă. Ar putea fi o mică piesă vocală. În locul dumneavoastră, aș renunța la operă, domnule Folten. Opera nu e o artă pură. E teatru și toate la un loc. Nu e muzică pură. Dumneavoastră domnule, ați putea compune muzică pură ca fata aceea la fîntînă sau corul femeilor. Nu știu ce să vă mai zic.

Asculta și atingea încetișor clapele.

— Poate aveți dreptate, spuse el cu greu. Simt în mine atîtea... Poate nu știu să stăpînesc și să ordonez totul...

Se ridică brusc și se îndreptă spre fereastră. Din spate se vedea că plînge.

— Ascultă, domnule Folten, am spus, n-are sens. Nu trebuie să plîngeți. Asta nu e o jucărie ca să plîngi după ea. Omul nu trebuie să se gîndească la sine. Nu contează ceea ce aveți în dumneavoastră ci ceea ce faceți. Dacă vreți să scrieți o operă, scrieți o operă; dar dacă plîngeți n-am ce să vă mai fac. Fără sentimentalisme, domnule Folten. Arta e muncă. Creația e muncă și iar

muncă. Aşezaţi-vă la pian şi cîntaţi-mi variaţiuni pe tema pastoralei dumneavoastră. Încercaţi în major şi largo...

Smiorcăi ca un copil care a plîns, se aşeză docil la pian şi începu să atingă orbeşte clapele.

— Vă rog, spuse, azi nu pot... Arătaţi-mi dumneavoastră ce vreţi să spuneţi.

Nu-mi place să improvizez, dar i-am cîntat o variaţiune eroică pe motivul său. Aproape radia de fericire.

— Nu e rău de loc, izbucni el. Credeţi că aşa prologul ar merge ?

— Încercaţi acum singur, i-am spus.

Se aşeză la pian şi cîntă variaţiunea mea în major, cu precizie, fără să-i schimbe o notă ; trebuie să fi avut o memorie muzicală neobişnuită.

— Aşa nu se poate, domnule Folten, i-am zis eu. Aceasta a fost variaţiunea mea. Trebuie să încercaţi să cîntaţi ceva original.

A încercat, încreţindu-şi fruntea, dar era aceeaşi variaţiune numai că iarăşi a introdus în ea acelaşi oribil motiv al fluierului. Am clătinat din cap. S-a oprit din cîntat şi spuse :

— Iertaţi-mă, azi nu am inspiraţie.

— Nu trebuie să aveţi nici o inspiraţie, i-am zis eu. Muzica, domnule, trebuie să fie la fel de precisă ca ştiinţa. Dumneavoastră trebuie să ştiţi ce se cuvine pus acolo. Trebuie să gîndiţi, înţelegeţi ? Nu e nevoie de inspiraţie. Numai de muncă.

Făcu o mutră de copil supărat.

— Nu-mi cereţi asta. Nu ştiu să compun la rece.

— Păcat, i-am zis. În aceste condiții nu pot să vă învăț nimic, domnule Folten. Îmi pare rău dar nu am ce căuta aici.

Ochii i se umplură iarăși de lacrimi.

— Ce am de făcut atunci? șopti el zdrobit. Eu trebuie să termin totuși *Judita* mea!

Mi s-a făcut milă de el, cu aerul lui de copil nefericit.

— Uitați, domnule Folten, i-am spus, iată ce vom face; voi analiza împreună cu dumneavoastră opera, notă cu notă și vă voi spune ceea ce mi se pare rău sau cum ar scrie un compozitor profesionist cutare sau cutare pasaj. Și dumneavoastră singur veți deduce ceea ce aveți de făcut, e bine așa?

Acceptă propunerea mea și astfel am început lecțiile mele cu domnul Folten.

Am prezentat atît de detaliat prima mea conversație cu domnul Folten, fiindcă din ea reies cred, cîteva lucruri. Mai întîi că iubea într-adevăr muzica cu o dragoste pătimașă și că era posedat de dorința de a compune o operă; poate că s-ar fi aruncat pe fereastră dacă cineva ar fi vrut să-i schimbe părerea. În al doilea rînd că nu era decît un autodidact și un diletant care rămînea nedumerit în fața unor probleme pe care orice student obișnuit al conservatorului trebuie să le aibă la degetul mic. În al treilea rînd avea un talent remarcabil, dacă l-aș judeca după cele cîteva exemplificări; cu atît mai mult mă deruta și mă revolta că alături de două compoziții neașteptat de pure, cum era pasajul acelei tinere fete mergînd la fîntînă, și corul femeilor se mulțumea cu pasaje mai mult sau mai puțin banale sau de

mîna a doua, fără să-şi dea seama măcar de diferenţă.

De la prima lecţie am rămas, din păcate, cu impresia că nu mă voi înţelege niciodată cu domnul Folten. Făcea parte evident dintre acei artişti care consideră arta un mod de exprimare şi de autoafirmare, un mijloc de manifestare nelimitată a eului. Niciodată nu m-am putut împăca cu această concepţie ; nu pot să ascund că tot ceea ce este personal constituie mai degrabă o profanare a expresiei artistice. Ceea ce se află în tine, substanţa ta umană, personalitatea ta, tu însuţi eşti numai materie şi nicidecum formă ; dacă eşti artist, nu te afli nici pentru a multiplica materia ci pentru a impune materiei o formă şi o ordine. Mi se taie totdeauna răsuflarea cînd citesc în *Sfînta Scriptură :* „La început Dumnezeu a creat cerul şi pămîntul. Pămîntul era arid şi pustiu, iar Spiritul Domnului plutea deasupra apelor". Plutea şi era disperat, fiindcă nu era acolo decît o materie informă, o materie aridă şi pustie. Şi Dumnezeu zise : „Să fie lumină ! Şi se făcu lumină". Trebuie să vedem în asta primul act al cunoaşterii de sine : materia ia cunoştinţă de ea însăşi şi se priveşte ea însăşi cu uimire la prima licărire de lumină a zilei ; acesta e începutul întregii formări. „Şi Dumnezeu văzu că lumina era bună ; şi Dumnezeu a despărţit lumina de întuneric" : Şi s-a spus : a despărţit. Aceasta înseamnă că a împărţit, a limitat şi a purificat. „Şi despărţi apele care sînt sub firmament de apele care sînt deasupra firmamentului. Şi Dumnezeu numi firmamentul cer. Şi Dumnezeu mai zise : „Să se adune apele care sînt sub cer într-un sin-

gur loc şi să apară uscatul. Şi se făcu aşa. Şi Dumnezeu numi uscatul pămînt. Şi văzu Dumnezeu că era bine". De vreme ce se spune că la început Dumnezeu a creat cerul şi pămîntul, reiese că nu creaţiunea propriu-zisă ci tocmai această separare şi organizare reprezintă adevăratul început şi opera creatoare al lui Dumnezeu. Nu sînt un exeget ci numai un muzician dar iată, cum interpretez eu aceasta: La început eşti tu însuţi o materie aridă şi pustie; tu însuţi, eul tău, viaţa ta, talentul tău, totul nu e decît materie: nu o creaţie ci o simplă creatură. Şi chiar dacă îţi vei deschide propriul eu şi îţi vei umple viaţa pînă la plenitudine, tu nu vei fi nimic altceva decît o materie pustie şi haotică deasupra căreia Spiritul lui Dumnezeu pluteşte disperat, fiindcă pluteşte deasupra neantului. Trebuie să separi lumina de întuneric, pentru ca materia să devină formă; trebuie să separi şi să delimitezi pentru ca să apară contururile clare, iar lucrurile să răsară în faţa ta în plină lumină, suavă ca în ziua creaţiei lor. Creezi numai în măsura în care dai formă materiei; a crea înseamnă a delimita şi a trasa fără încetare limite finite şi precise într-o materie care este pustie şi infinită. Separă, separă. Astfel lumea ta se va împrăştia şi nu va rămîne decît o materie informă care nu a fost însă atinsă de graţia lui Dumnezeu. Cînd priveşti sau cînd asculţi, cînd percepi sau cînd descoperi, nu faci decît să separi lucrurile sau sunetele; cît de curat şi de clar, de riguros şi de măreţ trebuie să le delimitezi dacă eşti un artist care încearcă să calce pe urmele lui Dumnezeu. Separă! separă! Chiar dacă opera ta izvorăşte din tine, ea

trebuie să găsească în ea însăşi începutul şi sfîrşitul său ; ea trebuie să aibă o formă atît de perfect închisă încît nimic altceva nu poate să-şi găsească loc în ea, nici tu însuţi, nici personalitatea ta, nici ambiţia ta, nimic din ceea ce propriul tău eu se recunoaşte sau se complace. Axa operei tale trebuie să treacă prin ea şi nu prin tine. Arta proastă şi impură izvorăşte din aceea că în ea subzistă ceva personal, care nu a devenit formă şi lucru separat ; nu este nici uscatul, pe care Dumnezeu l-a numit Pămînt, nici acea acumulare de ape, pe care Dumnezeu a numit-o mare, ci numai noroi, materie aridă şi neseparată. Majoritatea artiştilor la fel ca şi cea mai mare parte a oamenilor se mulţumesc să multiplice materia la infinit în loc să îi dea o formă ; unii o revarsă ca o lavă infernală, iar alţii o adună ca un noroi vîscos pe malul apei ; astfel clocoteşte şi se acumulează fără încetare a materie aridă şi impură care aşteaptă disciplina teribilă şi grandioasă a creaţiei. Separă ! separă ! această lege riguroasă, această lege a zilei dintîi nu va înceta niciodată să fie valabilă şi să înspăimînte. Căci şi diavolul se amestecă în artă şi o face ca diletant ; este uşor de recunoscut pentru că e ambiţios şi vanitos din fire. Se făleşte cu materia, cu originalitate sau cu puterea ; nu exitsă exces, nici exuberanţă care să nu fie atîţate de suflarea sa viciată ; Toată grandomania şi toată ostentaţia se umflă de trufia lui spurcată şi convulsivă ; tot ceea ce în artă e făcut, strălucitor şi complezent sînt zorzoanele furate ale lăudăroşeniei lui de maimuţă ; tot ce este imperfect şi neterminat nu este decît urma

pripită a nerăbdării lui febrile şi a eternei lui neglijenţe ; întreaga formă falsă şi pretenţioasă e o mască împrumutată sub care se ascunde zadarnic nulitatea sa disperată. Pretutindeni unde munceşte artistul ca şi pretutindeni unde omul încearcă să se autodepăşească, spiritul rău dă tîrcoale, căutînd un prilej să se manifeste, să te ispitească sau să te posede. Fiind el însuşi incapabil să creeze, încearcă să pună stăpînire pe tine. Ca să-ţi vicieze opera, te viciază pe tine şi îţi roade sufletul pe dinăuntru prin lăudăroşenie şi trufie.

Ca să te înşele să nu-l poţi recunoaşte sub înfăţişarea lui adevărată şi informă, se dă drept tine însuţi şi se preface că îţi apără interesele „Sînt eu", îţi şopteşte „eu sînt *laimonion*-ul tău ; eu sînt eul tău genial şi ambiţios. Cît mă ai pe mine, eşti mare şi suveran ; vei face tot ce-ţi place ; nu-ţi vei sluji decît ţie însuţi". Fiindcă diavolul nu pretinde niciodată să-i slujeşti lui, ci să-ţi slujeşti ţie însuţi ; el ştie bine de ce face asta şi prin ce poate să pună şaua pe sufletele şi pe faptele oamenilor ; mizeria sa eternă, dar şi forţa sa constă în aceea că nimic nu îi aparţine de fapt ; lumea e a lui Dumnezeu, iar spiritul necurat nu îşi are în ea sălaşul. Nu poate decît să încalce ceea ce nu îi aparţine ; niciodată nu ştii dacă şi-a băgat nasul în opera ta ; numai un singur lucru nu izbuteşte : să facă o treabă bună şi perfectă. Slavă domnului, pot în fine să vorbesc numai despre artă ; dar a trebuit să vorbesc despre Dumnezeu şi diavol ca să n-ajungă să se creadă că arta se află în afara binelui şi a răului. Dimpotrivă, mai mult decît în oricare activitate umană în artă îşi găseşte loc virtutea cea mai

nobilă ca și josnicia și viciul cele mai infame. Artă este cea care se străduiește să cizeleze o operă pură și perfectă ; arta este cea în care forma lucrurilor este delimitată și purificată, ba chiar, aș spune, divinizată ; fiindcă lucrurile pot să poarte amprenta unui sacrament perceptibl sau a unui blestem obscur. Totul depinde numai de tine ; cu cît iubești mai mult lucrurile cu atît te vei strădui să pătrunzi mai mult pînă la existența lor totală și tainic desăvîrșită. Opera nu ți-e dată ca să te exprimi prin ea, ci ca să te purifici prin ea, să te descătușezi de tine însuți ; nu creezi pornind de la tine, ci deasupra ta ; te forțezi cu străduință și răbdare să ajungi la o viziune mai bună și la o înțelegere mai clară, la o dragoste mai mare, la o cunoaștere mai profundă decît cea cu care ai abordat propria operă. Creezi pentru a cunoaște în opera ta forma și perfecțiunea lucrurilor. Slujba ta închinată lucrurilor este un serviciu divin.

Și dimpotrivă există o artă impură și blestemată...

Aici se termină textul lui Karel Čapek.

ÎNCĂ CÎȚIVA MARTORI trebuiau să completeze detaliile și prin depozițiile lor, să contribuie la elucidarea sfîrșitului compozitorului Foltýn. Din păcate autorul nu a mai putut să îi audieze pe toți și nici să le solicite materiale. Au rămas numai cîteva însemnări uitate pe o bucată de hîrtie, liniștite și mute ca moartea. Cîteva rînduri notate de un scris foarte familiar care e mai mult decît chipul sau vocea omului dispărut. Un neinițiat ar fi putut cu greu să descifreze sfîrșitul povestirii în acele rînduri, dacă nu ar fi fost șansa tragică a acelor seri nu prea îndepărtate, cînd două ființe sub același acoperămînt, discutau încă despre munca lor.

Pentru Karel Čapek personajul despre care scria era mai mult decît o ființă vie ; el, cel tacitum, putea să povestească despre acesta ore în șir, cu ochii arzători, cu o anume expresie ce-i înfrumusețea chipul, atunci cînd vorbea despre artă. De aceea, știu atîtea lucruri despre compozitorul Foltýn, dar îndrăznesc să completez mărturiile anterioare fără să adaug amănunte pentru că mă gîndesc că nu-și au loc multe cuvinte străine după punctele de suspensie pe care le-a făcut moartea.

Știu că autorul a vrut să-l lase în final să pună cap la cap *Judita* sa : operă făcută din plagiaturi imitații și furturi artistice, tristă monstruozitate muzicală ratată care a fost ani de zile mania sa. El nu i-a dat nimic propriu decît ambiția sa morbidă de a fi artist, el care a fost întotdeauna incapabil de cea mai mică manifestare personală, la școală, în dragoste, în tot.

— Era poate posedat, mi-a spus Karel Čapek odată în amurg, cînd nu ne mai puteam privi în ochi, dar la ucis fățărnicia, bietul de el, a intrat în lumea înșelătoriei vitale și n-a mai putut ieși din ea niciodată. Era numai fantezie dobîndită prin minciună și nicidecum realitate autentică, rupsese orice legătură morală cu ea, știi — și apoi, cum și din ce vroia să creeze acest naiv nenorocit ?

Bineînțeles nimeni nu i-a acceptat opera, chiar cînd ca om cu stare a încercat să înlăture obstacolele și nedreptățile cu bani, dar la sfîrșit, cînd era deja foarte uzat și jalnic și-a găsit „oamenii săi" care l-au ajutat să scoată *Judita* la lumina zilei.

Iată cum s-au petrecut lucrurile : Beda Folten, pe atunci deja ruinat și decăzut, colinda localurile în căutarea noilor și vechilor săi amici. Plîngea, se umfla în pene, perora, bea și vorbea oricui despre opera sa. Apoi se tîra acasă, cu capul gol, aruncîndu-și pe spate pletele sale superbe de artist, uimind ici și colo prin monologul său rostit cu voce tare, vreun trecător întîrziat. Adesea se oprea să se sprijine de zidul rece al vreunei case și își apăsa mîna pe inimă cu afectare ; vagabonzii și imbecilii care treceau din întîmplare pe

acolo, își băteau puțin joc de el, fiindcă nimeni nu putea să-și închipuie cît de rău îl înăbușă și îl doare inima.

Și apoi o bandă de cheflii a hotărît să-i joace lui Foltýn și Juditei sale o festă. Îi vor juca nebunului o comedie strașnică și ei înșiși vor face mare haz de ea.

— Trebuie reparată această nedreptate, Foltýn!

— Datorită nouă, veți cunoaște gloria, Maestre!

Începu să alerge ca un nebun și invita toți vechii săi cunoscuți, în special pe cei care nu crezuseră niciodată în *Judita*.

Unul dintre acești buni amici a procurat o sală pentru această reprezentație perfidă, un fel de studio de cinema unde se prezentau filme eventualilor cumpărători ; se afla acolo o mică scenă în spatele unui ecran, cu o suprafață de cîțiva metri pătrați, dar în tot cazul nu existau bani pentru a plăti un număr prea mare de coriști. Foltýn a recrutat el însuși orchestra și cîntăreții dintre artiștii șomeri și debutanți, alerga la repetiții, își punea mîna pe inimă și ardea de entuziasm. A venit la seara sa, îmbrăcat într-un frac închiriat și-și aruncă de cîteva ori pletele pe spate, într-un gest de recunoștință spre primele rînduri unde ședeau prietenii care îl ajutaseră pentru acest eveniment. Nu știa că de mult, nimeni nu îl mai consideră un om normal, că a căzut într-o cursă oribilă, că timpul făcuse din el un nebun, un bufon, un caraghios, un palavragiu, un mincinos, un impostor și un mizerabil ; căci fața fiecăruia din noi sfîrșește întotdeauna prin a fi descoperită chiar dacă foarte mult timp a fost as-

cunsă în spatele unor fraze mari și ale unui machiaj intelectual.

Bineînțeles opera a repurtat un succes triumfal în fața publicului invitat, aplauzele și strigătele l-au obligat pe Beda Folten, roșu și beat de fericire să apară în fața cortinei, unde mulțumea, aruncîndu-și pletele pe spate și simulînd epuizarea nervoasă cerută de tensiunea creatoare. Aruncă o privire plină de o generoasă recunoștință spre rîndurile celor ce îi montaseră acest triumf și mai departe spre rîndurile publicului care vocifera —, dar roșeața gloriei și a succesului lăsă locul unei palori de moarte pe chipul său scăldat de sudoare. Căci Beda Folten văzu deodată pentru prima oară universul său clar fără minciună și fără iluzie așa cum arată el în realitate de aici, de la rampă, sute de chipuri familiare pe care îi cunoștea de la ceaiurile și seratele sale muzicale, sute de oameni pe care îi inițiase în munca sa simulată și murdară, fețele criticii pe care încercase zadarnc să le mituiască prin umilința sa și morga sa simulată de artist.

Maxilarul său fără bărbie începuse să i se descleștеze ciudat și nu mai avea putere să-și țină gura închisă așa cum s-ar fi cuvenit în asemenea momente solemne, căci vedea clar și distinct că toată această mulțime care aplauda, nu făcea decît să-și bată joc de el. Obișnuiții cafenelei care își procuraseră o distracție ceva mai costisitoare, foștii prieteni care primiseră invitația ca să-și bată joc pe săturate de acest sărit. Spectatorii săi, îi jucau aceași comedie ca și el lor, îi vedea, de aici, acum el, acest mincinos și nenorocit zdrobit și demascat cum se încurajează reci-

proc să mărească vacarmul și entuziasmul, cum își dau coate, și șirurile de fețe deformate de batjocură, oscilînd dintr-o parte în alta, de parcă mica scenă ar fi fost puntea unui vapor pe furtună.

S-a refugiat în culise, împleticindu-se de groază, rușine și disperare, inima i se strîngea ca un cîine călcat în picioare și respira greu, foarte greu. În sală aplauzele batjocoritoare deveneau mai puternice, cîțiva spectatori tropăiau nerușinat din picioare, iar voci vulgare și ironice îi strigau numele.

Beda Folten se rușinează să leșine și nu are putere să fugă, de fapt nu mai are unde să fugă, culisele mici sînt blocate de interpreți ale căror trupuri formează un zid moale și de netrecut care îl reține.

— Vă cheamă, domnule compozitor !

— Ieșiți să mulțumiți, Maestre !

— Arătați-vă publicului, Beda Folten !

— Arătați-vă publicului, Beda Folten, strigau glasurile anemice ale sărmanilor muzicanți care se pretaseră la această comedie pentru cîteva sute de coroane — arătați-vă, îl provocau ochii lor batjocoritori — arătați-vă acestei haite ce urlă în bănci, care a venit să vă asigure succesul, fiindcă, toată viața n-ai rîvnit la nimic altceva, nenorocitule ! Arătați-vă ca să vă vadă în sfîrșit cum sînteți, să profite de spectacol ca și noi pentru care sînteți la fel de ridicol !

L-am mai împins de cîteva ori în fața cortinei și s-a reîntors de cîteva ori către fețele batjocoritoare ale interpreților. Nimic nu mai rămăsese din el, din Beda Folten de altădată, ținuta și fe-

lul de a-şi ţine capul au dispărut, părul îi cade pe faţa lividă altfel decît pe vremea cînd îşi stăpînea gîtul său lung, sudoarea îi curge şiroaie pe reverele fracului ponosit, iar genunchii i se înmoaie comic. E o mare, mare distracţie pentru mulţimea care aplaudă şi hohotele se înteţesc cînd îşi apasă amîndouă mîinile pe inimă, căci pînă azi această paiaţă nu a făcut decît să simuleze totul, iar acum continuă să joace comedia geniului epuizat, copleşit de glorie.

Cum e posibil, se gîndeşte Foltýn, pe care inima şi gulerul îl înăbuşă, iar podeaua scenei îi fuge perfid şi nerușinat de sub picioare. Ce s-a întîmplat cu ochii săi şi ai lor că dintr-o dată ei se descoperă ceea ce sînt. Ce mulţime rea, crudă şi ostilă e publicul ale cărui strigăte şi aplauze îi pun un nod în gît şi în inimă. Îi vine să plîngă ca un copil, cu o mînă se sprijină de umărul fagotistului, iar cu cealaltă mînă îşi şterge sudoarea cu o batistă murdară şi se întreabă cui să-i ceară milă ca să nu se mai arate acestei hoarde josnice şi rele care tropăie în sală.

Fagotistul susţine răbdător trupul asudat şi slăbit, iar Beda Folten mai are încă cîteva secunde pentru Dumnezeu. Toată viaţa m-am zbătut, m-am chinuit, m-am distrus şi am plătit ca să trăiesc această zi! Toată viaţa am slujit ceva ce am considerat că e menirea mea! Credea că se smiorcăie, dar cînd — colo hohoteşte; inima sa, ca a unui cîine călcat în picioare, i se strînge în piept de o durere cumplită. — Doamne, e posibil să mă coste o viaţă întreagă, tot timpul ăsta nenorocit şi zadarnic pe care mi l-ai dat!

În seara aceea *Judita* n-a fost jucată pînă la capăt pentru că Beda Folten a înnebunit ceea ce desigur nu doreau cei din sală care îl considerau de mult nebun. Sărmanul a fost transportat la Bohnice, așa cum era, în fracul său închiriat, iar directorul azilului, penultimul martor după lista stabilită de autor, trebuia să depună mărturia finală. Nu pot să spun decît ceea ce știu de la autor și din depoziția doamnei Foltýnová : Bedřich Foltýn a murit acolo două zile mai tîrziu.

— Va avea o înmormîntare frumoasă, mi-a spus Karel Čapek în ultimul amurg al vieții noastre în doi. Multe din cunoștințele lui vor veni la înmormîntare cu un fel de emoție condescendentă. Știu, viața trebuie să-și aibă la urma urmelor, sărmanii săi nebuni, iar moartea este aproape ultima instituție divină care inspiră încă un pic de respect. Doamna Foltýnová era totuși o femeie bună și i-a făcut o înmormîntare frumoasă așa cum se cuvine bunului renume al familiei ei. Și în timpul incinerării, un cunoscut profesor de la conservator a cîntat la orgă *Largo* de Händel, iar la sfîrșit cel mai bun cvartet al nostru de coarde a cîntat Beethoven. Știi, sînt lucruri care nu se întîmplă oricui !

Te gîndești desigur că îi voi întreba pe toți cum și de ce știu dinainte ce îmi vor răspunde : bineînțeles nu a fost un artist, dar la urma urmelor s-a mistuit pentru muzică. Așa oricine dintre noi poate să-și asume sarcini peste puterile lui și asta se termină întotdeauna printr-o tragedie. Și apoi — cineva desigur îmi va spune, — știți cu Foltýn s-a petrecut ceva ciudat. Era un nenorocit, un plagiator, un cabotin, dar avea totuși o

sclipire. E adevărat, domnule, că pentru o viață întreagă e puțin, jalnic de puțin, dar în ziua judecății de apoi nu trebuie să se piardă nici un grăunte de aur. Și știți, Foltýn, nu se dezminte, ne-a lăsat două asemenea nestemate în această *Judita* inaptă și haotică. Există în ea un pasaj pe un text foarte comic „Ce jale, Ce jale" și pe urmă motivul tinerei fete — muzică pură și limpede ca apa de izvor. Am reflectat mult, domnule, Dumnezeu știe de unde a luat-o !

— Trebuie să fie acel Fatty care a compus-o pentru el, știi cel pe care l-ai lăsat să moară de boala lui Parkinson ? !

— Da, el. Vezi și nimeni n-a vrut niciodată să admită că băiatul acesta avea talent, dar a rămas asta totuși de la el și acesta e lucrul cel mai important. Chiar dacă datorită lui nebunul de Foltýn a avut o înmormîntare de artist.

. . . . . .

Lector : OLGA JORA
Tehnoredactor : ELENA POPESCU

Tiraj 25 120 ex. broşate. Bun de tipar 4.10.1979.
Coli tipar 4.

Tiparul executat sub comanda
nr. 344
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

330

GLOBUS

KAREL ČAPEK

DESTINUL UNUI COMPOZITOR

Scriitor de faimă universală, personalitate autentică a literaturii cehe, Karel Čapek (1890—1938) a publicat piese de teatru, romane și nuvele, dintre care citām: RUR (1920), REȚETA MAKROPOLOS (1922), FABRICA DE ABSOLUT (1922), KRAKATIT (1924), POVESTIRI DINTR-UN BUZUNAR; POVESTIRI DIN CELĂLALT BUZUNAR (1929), HORDUBAL, METEORUL, O VIAȚĂ OBIȘNUITĂ (1933 — 1934), RĂZBOIUL CU SALAMANDRELE (1936), BOALA ALBĂ (1937), MAMA (1938) etc. Ultimul roman al lui Čapek, rămas neterminat, DESTINUL UNUI COMPOZITOR (Život a dílo skladatele Foltyna — 1939), pune în discuție problemele creației și rolul artistului în societate și întrucît apare după moartea scriitorului dobîndește o semnificație testamentară.

EDITURA UNIVERS

Lei 3,25